

**Univerzita Karlova**

**Filozofická fakulta**

Katedra Blízkého východu

# **Bakalářská práce**

Veronika Žišková

**Fonologické jevy tuniské arabštiny**

Phonological Phenomena of Tunisian Arabic

Praha 2020

Vedoucí práce: Mgr. Adam Pospíšil

## **Poděkování**

Ráda bych poděkovala svému vedoucímu práce, Mgr. Adamu Pospíšilovi, za odborné vedení této práce a za čas a trpělivost, kterou mi během jejího vypracování věnoval.

## **Prohlášení**

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu, a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 7. srpna 2020

.....  
Veronika Žiřková

**Klíčová slova (česky)**

fonologie, arabská dialektologie, tuniská arabština, metateze, elize vokálů

**Klíčová slova (anglicky)**

phonology, Arabic dialects, Tunisian Arabic, metathesis, vowel trunction

## **Abstrakt (česky)**

Bakalářská práce pojednává o fonologii tuniské arabštiny a klade si za cíl představit a blíže popsat vybrané fonologické jevy nejvýznamnějšího tuniského dialektu, dialektu hlavního města Tunisu a jeho okolí. Práci je založena na využití sekundární literatury. V úvodu nejprve představuje zvolenou transkripci. Krátce se zmiňuje o historických vlivech na tuniský dialekt a jeho sociolingvistickém statutu v kontextu arabské dialektologie. V hlavní části se práce zaměřuje na fonologické charakteristiky jako je slabičná struktura, určování přízvuku, vokalické fonémy, konsonantní fonémy, diftongy, změny délky vokálů, geminace konsonantů a asimilace konsonantů. Přehledově se práce snaží obsáhnout co nejširší spektrum jevů a některým se věnuje podrobněji. Specifickými tématy, kterým je věnován největší prostor, je metateze a redukce vokálů. Nakonec jsou zohledněny některé morfonologické jevy, které s fonologickými jevy souvisí. Všechny důležité jevy jsou ilustrovány na reálných jazykových příkladech. V některých případech bude učiněno též srovnání s moderní spisovnou arabštinou pro ilustraci odlišností. Doposud se tuniské arabštině a její fonologii věnuje jen velmi málo publikací. Cílem této práce je přiblížit fonologii tuniské arabštiny na vybraných fonologických jevech.

## **Abstrakt (anglicky)**

This bachelor thesis deals with the phonology of Tunisian Arabic and aims to introduce and describe selected phonological phenomena of the most important Tunisian dialect, the dialect of the capital Tunis and its surroundings. The work is based on the use of secondary literature. In the introduction, I first introduces the chosen transcription. I briefly mention historical influences on Tunisian dialect and its sociolinguistic status in the context of Arab dialectology. The main part of the thesis focuses on phonological characteristics such as syllable structure, accent determination, vocal phonemes, consonant phonemes, diphthongs, vocal length changes, consonant gemination and consonant assimilation. In summary, the thesis tries to cover as wide a spectrum of phenomena as possible and focuses on some of them in more detail. Topics to which the largest space will is devoted are metathesis and vocal reduction. Finally, some morphological phenomena related to phonological phenomena are considered. All important phenomena are illustrated on real language examples. In some cases, comparison with Modern Standard Arabic is also made to illustrate the existing differences. So far, very few publications have been devoted to Tunisian Arabic and its phonology. The aim of this work is to describe the phonology of Tunisian Arabic on selected phonological phenomena.

# Obsah

Transkripce tuniské arabštiny .....	9
Seznam použitých zkratek .....	12
ÚVOD .....	13
Postup práce a metodologie .....	15
Přehled existující literatury k tématu .....	16
1.1 Historie a kontakt s dalšími jazyky .....	17
1.2 Tuniská arabština jako jeden z dialektů arabštiny .....	19
1.2.1 Dialekty tuniské arabštiny .....	20
1.3 Sociolingvistická situace tuniské arabštiny .....	23
1.4 Problematika srovnávání variet arabštiny .....	25
1.5 Ortografie a dilema standardizace tuniské arabštiny .....	27
2 FONOLOGIE TUNISKÉ ARABŠTINY .....	28
2.1 Konsonantní fonémy .....	29
2.1.1 Foném /r/ .....	30
2.1.2 Fonémy /q/ a /g/ .....	32
2.1.3 Foném /p/ .....	34
2.1.4 Foném /v/ .....	34
2.1.5 Hamza .....	35
2.1.6 Emfatické fonémy .....	35
2.1.7 Variace fonetické realizace některých fonémů .....	37
2.1.8 Asimilace konsonantů .....	38
2.1.9 Konsonantní klastry .....	41
2.2 Vokalické fonémy .....	42
2.2.1 Změna délky vokálů na konci slov .....	43
2.3 Dvojhlásky .....	43
2.4 Slabičná struktura .....	44

2.5	Přízvuk.....	46
2.6	Redukce vokálů a konsonantů .....	48
2.6.1	Pretonická redukce vokálů .....	48
2.6.2	Posttonická redukce vokálů.....	49
2.6.3	Redukce geminace.....	50
2.7	Metateze.....	51
2.7.1	Metateze u sloves .....	52
2.7.2	Metateze u podstatných jmen .....	53
2.7.3	Metateze u mnohoslabičných slov .....	54
2.7.4	Pseudometateze .....	55
2.8	Fonologie výpůjček .....	55
3	MORFONOLOGIE TUNISKÉ ARABŠTINY.....	56
3.1	Asimilace určitého členu .....	56
3.2	Změny v posesivních konstrukcích .....	57
3.3	Geminace konsonantů.....	59
	ZÁVĚR.....	61
	Bibliografie.....	64



## Transkripce tuniské arabštiny

V této práci se při transkripci držím přepisové normy DIN<sup>1</sup>. Využívám jednotné přepisové normy jak pro moderní spisovnou arabštinu, tak pro tuniský dialekt. Jedná se o tradiční vědeckou normu vhodnou pro lingvistickou práci.<sup>2</sup>

Arabské písmo	Písmeno	Transliterace	IPA	Fonetická charakterizace
ء	hamza	ʔ	ʔ	glottální neznělá ploziva
ا	alif	ā	a:	dlouhá samohláska [a]
ب	bāʾ	b	b	bilabiální znělá ploziva
پ	pāʾ	p	p	bilabiální neznělá ploziva
ت	tāʾ	t	t	prealveolární neznělá ploziva
ث	ṯāʾ	ṯ	θ	interdentální neznělá frikativa
ج	ǧīm	ǧ	ʒ	palatální znělá afrikáta
ح	ḥāʾ	ḥ	ħ	faryngální neznělá frikativa
خ	ḫāʾ	ḫ	χ	uvulární neznělá frikativa
د	dāl	d	d	prealveolární znělá ploziva
ذ	ḏāl	ḏ	ð	interdentální znělá frikativa
ر	rāʾ	r	r	prealveolární kmitavá znělá frikativa
ز	zāj	z	z	prealveolární znělá frikativa
س	sīn	s	s	prealveolární neznělá frikativa
ش	šīn	š	ʃ	palatální neznělá frikativa
ص	ṣād	ṣ	s <sup>ɕ</sup>	prealveolární faryngalizovaná (emfatická) neznělá frikativa
ض	ḏād	ḏ	d <sup>ɕ</sup>	dentální faryngalizovaná (emfatická) znělá ploziva

<sup>1</sup> Jedná se o normu přepisu vytvořenou roku 1982 Německým institutem pro normalizaci (Deutsches Institut für Normung) a jejím základem jsou pravidla DMG (Deutsche Morgenländische Gesellschaft).

<sup>2</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*. 2006, Bachelor's degree research paper, University of Tunis.

CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*. 1982, Doctoral dissertation, University of London, s. 11.

OLIVERIUS, Jaroslav a František ONDRÁŠ. *Moderní spisovná arabština: vysokoškolská učebnice*. Praha: Set out, 2007, s. 10–11.

ط	tā'	ṭ	tʰ	prealveolární faryngalizovaná (emfatická) neznělá plozíva
ظ	zā'	ẓ	zʰ	prealveolární faryngalizovaná (emfatická) znělá frikativa
ع	ʿajn	ʿ	ħ	faryngální znělá frikativa
غ	ġajn	ġ	ʁ	uvulární znělá frikativa
ف	fā'	f	f	labiodentální neznělá frikativa
فا	vā'	v	v	labiodentální znělá frikativa
ق	qāf	q	q	uvulární neznělá plozíva
ق	g	g	g	velární znělá plozíva
ك	kāf	k	k	velární neznělá plozíva
ل	lām	l	l	prealveolární znělá laterální aproximanta
م	mīm	m	m	bilabiální znělá nazála
ن	nūn	n	n	prealveolární znělá nazála
ه	hā	h	h	glottální neznělá frikativa
و	wāw	w, ū	w, u:	bilabiální znělá polosamohláska (aproximanta), dlouhá samohláska [u]
ي	jā'	j, ī	j, i:	palatální znělá polosamohláska (aproximanta), dlouhá samohláska [i]
ا	fatha	a	a	střední otevřená samohláska
ي	kasra	i	i	přední zavřená samohláska
و	damma	u	u	zadní zavřená samohláska
		o	o	polozavřená zadní samohláska
		e	e	přední polozavřená samohláska
		ɑ(:)	ɑ(:)	zadní otevřená samohláska
		ə	ə	polozavřená střední nezaokrouhlená samohláska
		ts	tʰs	alveolární neznělá afrikáta
		dz	dʒ	alveolární znělá afrikáta
		tʃ	tʃ	postalveolární neznělá afrikáta

		dž	ḏʒ	postalveolární znělá afrikáta
		ḅ	bˤ	bilabiální faryngalizovaná (emfatická) znělá plozíva
		ṛ	rˤ	prealveolární faryngalizovaná (emfatická) kmitavá znělá frikativa
		ḷ	lˤ	prealveolární faryngalizovaná (emfatická) znělá laterální aproximanta
		ḡ	mˤ	bilabiální faryngalizovaná (emfatická) znělá nazála
		ṇ	nˤ	prealveolární faryngalizovaná (emfatická)znělá názála

Poznámky k transkripci:

Značky pro krátké samohlásky (fatha, kasa a damma) jsou přepisovány jako a, i, u.

Geminaci značím zdvojením konkrétního konsonantu v písmu.

V případě tzv. slunečních hlásek reflektuji v přepisu asimilaci určitého členu.

Tzv. alif maṣūra (ع) je zapisován jako ā.

Nisba je uvedena jako -ī.

U písmene wāw přepis závisí na tom, zda reprezentuje dlouhou samohlásku /ū/, či souhlásku /w/. Hlásku /w/ značím jako w a dlouhou samohlásku jako ū.

## Seznam použitých zkratk

MSA	moderní spisovná arabština
TA	tuniská arabština
EA	egyptská arabština
ang.	angličtina
fr.	francouzština
it.	italština
f.	femininum
m.	maskulinum
os.	osoba
impf.	imperfektum
perf.	perfektum
pl.	plurál
sg.	singulár

## ÚVOD

Většina arabských dialektů není doposud ve srovnání s jinými světovými jazyky příliš dobře zdokumentována. Jediným severoafrickým jazykem s dobře dostupnými zdroji je marocká arabština. Avšak třeba alžírská arabština nebo tuniská arabština zatím na bližší prozkoumání a zdokumentování ještě čekají. Potřeba hlubšího výzkumu severoafrických dialektů je tedy nasnadě.

Tato práce se věnuje tuniské arabštině, konkrétně se zabývá popisem dialektu hlavního města Tunisu, jakožto pantuniskou jazykovou koiné.<sup>3</sup> Dialekt Tunisu je totiž srozumitelný pro většinu, ne-li všechny Tunisany, a tudíž je pro celou zemi klíčový. Tento dialekt je kromě běžné komunikace používán v některých televizních pořadech, v hudební produkci nebo v časopisech a velmi časté využití nachází také v rámci neformálních konverzací na internetových sociálních platformách, jako je například Facebook a Twitter.<sup>4</sup> Určitě si tedy zaslouží, aby mu byla věnována větší pozornost.

Tuniská arabština je dialektem arabštiny, který je téměř nesrozumitelný pro mluvčí moderní spisovné arabštiny a většiny ostatních arabských dialektů. Mezi hlavní příčiny patří bezpochyby rozdíly ve fonologii. Jelikož fonologický popis je nezbytnou součástí uceleného popisu daného jazyka, klade si tato práce za cíl se fonologické rovině tuniské arabštiny věnovat.

K tuniské arabštině a její fonologii existuje doposud jen velmi málo publikací a většina prací, které již byly o tuniské arabštině napsány, se zabývá celkovým popisem jednoho z tuniských dialektů (jako např. Thameur Cherni v publikaci *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*<sup>5</sup>) nebo naopak příliš specifickým předmětem zkoumání (jako Jamila Oueslati v článku *The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic*<sup>6</sup>). Zatím neexistuje popis tuniské koiné jako takové. V češtině k tuniské arabštině existuje pouze stručná učebnice Svetožára

---

<sup>3</sup> GIBSON, Maik. Tunis Arabic. In: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 4. 2009, s. 553.

<sup>4</sup> RITT-BENMIMOUN, Veronika, ed. *Tunisian and Libyan Arabic dialects: common trends, recent developments, diachronic aspects*. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2017, s. 239.

<sup>5</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*.

<sup>6</sup> OUESLATI, Jamila. The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic. *Lingua Posnaniensis*. 2017, roč. 59, č. 2.

Pantůčka<sup>7</sup> Tuniská hovorová arabština z roku 1965, která vyšla v řadě Malé učebnice Nového Orientu. Ta se však pochopitelně fonologii nijak specificky nevěnuje. Proto bych byla ráda, aby tato práce přispěla i do českého arabistického diskurzu jako první teoretičtější zaměřená práce o tuniské arabštině.

Práce mapuje nejvýznamnější fonologické jevy tuniské arabštiny na konkrétních jazykových příkladech. Jde tedy o deskriptivní studii s určitým rozšířením o srovnání s MSA. Zaměřuje se na fonologické prvky jako je slabičná stavba, určování přízvuku, vokalické a konsonantní fonémy, diftongy, změny délky vokálů, geminace konsonantů, asimilace konsonantů. Tématy, kterým je v práci věnován největší prostor, jsou metateze a redukce vokálů. V závěrečné části práce jsou zohledněny některé morfonologické jevy, jelikož s fonologickými jevy nepřímo souvisí.

---

<sup>7</sup> PANTŮČEK, Svetozár. *Tuniská hovorová arabština*. Praha: Československá akademie věd, 1965.

## Postup práce a metodologie

Tato práce je přehledovou studií, založenou na využití sekundární literatury. Je však doplněna o příklady získané z tuniských médií. Kromě příkladů z existující literatury jsou tedy v práci uváděny, také příklady získané buď přímo od rodilých mluvčích anebo ze sociálních platforem (Instagram) a tuniských médií (Waṭanīa 1<sup>8</sup>). Tyto zdroje sloužily jako vhodné doklady jednotlivých fonologických jevů, přičemž primárně jsem vycházela z odlišností oproti MSA (moderní spisovná arabština) a snažila se tak ilustrovat fonologická pravidla tuniské arabštiny, která jsem zároveň vyhledávala v existující literatuře. Hledala jsem další příklady podobné těm uvedeným v pramenech, a přiřazovala je ke konkrétním pravidlům.

K vykreslení kontextu a vlivů na tuniskou arabštinu je nejprve podán krátký historický úvod do jazykové situace na území Tuniska a popsán vliv ostatních jazyků. Jsou zmíněny lexikální i fonologické výpůjčky a část práce je věnována i problematice srovnávání variet arabštiny. Samostatná sekce je pak věnována ortografii a dilematu standardizace tuniské arabštiny. V této části práce je provedena zejména kompilace informací z dostupné sekundární literatury a v části věnované tuniskému dialektu jsou informace doplněny o konkrétní příklady. Pro zajímavost uvádím také ilustraci odlišností mezi arabskými dialekty v různých jazykových rovinách v podobě srovnání jedné věty v tuniské arabštině, MSA a egyptské arabštině.

Hlavní část práce se pak věnuje konkrétním fonologickým jevům v tuniské arabštině, které jsou strukturovaně rozděleny do jednotlivých tematických sekcí (konsonantní fonémy, vokalické fonémy, dvojhlásky, slabičná struktura, přízvuk, redukce vokálů a konsonantů a metateze). V každé sekci je popis daného jevu doplněn o konkrétní příklady. Všechny důležité jevy jsou tedy ilustrovány na reálných jazykových příkladech a v některých případech je učiněno navíc drobné srovnání s moderní spisovnou arabštinou či jinými dialekty pro ilustraci odlišností.

Z hlediska zdrojů je tedy práce založena na využití sekundární literatury a doplněna o konkrétní praktické příklady získané z médií.

---

<sup>8</sup> Waṭanīa 1 je tuniská oficiální národní televizní stanice.

## Přehled existující literatury k tématu

Nejvíce jsem pracovala s disertační prací Ferida Chekiliho *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*<sup>9</sup>. Chekili podává stručný přehled nejdůležitějších fonologických jevů TA. Přehled ovšem není zcela vyčerpávající a detailní, a tudíž bylo třeba vzít v potaz publikace, které se věnují některým konkrétním jevům podrobněji. Z nich mohu zmínit studii Jamily Oueslati *The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic* či článek Abdelkader Ben Faraha *Les affriquées en dialectal tunisien: La „tachtacha“ comme exemple*<sup>10</sup>.

Stěžejním zdrojem, ze kterého jsem čerpala, je také encyklopedický článek Maika Gibsona *Tunis Arabic* v *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 4.<sup>11</sup>

Nápomocny mi byly i jazykové učebnice TA, které o fonologii pojednávají za didaktickým účelem. Patří mezi ně např. učebnice od Taoufiqa Ben Amora *A beginner's course in Tunisian Arabic*<sup>12</sup>.

Dobrou ilustraci kontaktu dialektů v Tunisku a jejich klasifikaci předkládají zejména vysokoškolské kvalifikační práce *Dialect Contact in Tunisia Arabic: Sociolinguistic and Structural Aspects*<sup>13</sup>, *Dialect levelling in Tunisian Arabic: towards a new spoken standard*<sup>14</sup> (obě od Michaela Luke Gibsona) a *Tunisian Phonological and Morphonological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*<sup>15</sup> z pera Thameura Cherniho.

---

<sup>9</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*.

<sup>10</sup> FARAH, Abdelkader Ben. *Les affriquées en dialectal tunisien: La „tachtacha“ comme exemple*. In: *L'Atlas tunisien*. Sousse, 2008.

<sup>11</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*.

<sup>12</sup> BEN AMOR, Taoufiq. *A beginner's course in Tunisian Arabic*. Tunis: Peace Corps. Tunisia, 1990.

<sup>13</sup> GIBSON, Michael Luke. *Dialect Contact in Tunisia Arabic: Sociolinguistic and Structural Aspects*. 1999, PhD thesis, University of Reading.

<sup>14</sup> GIBSON, Maik. *Dialect levelling in Tunisian Arabic: towards a new spoken standard*. In: *Language Contact and Language Conflict Phenomena in Arabic*. 2002.

<sup>15</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphonological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*.



## TUNISKÝ DIALEKT ARABŠTINY

Tuniská arabština je jedním ze severoafrických dialektů arabštiny. Arabština patří do semitské jazykové větve afroasijských jazyků. Mezi semitské jazyky patří jazyky jako je hebrejštiny, aramejštiny, sabejštiny, akkadština nebo ugaritština. Všechny tyto jazyky sdílí řadu společných charakteristik, které je odlišují od ostatních afroasijských jazyků.<sup>16</sup>

### 1.1 Historie a kontakt s dalšími jazyky

Tunisko je země v severní Africe. Na severovýchodě jeho břehy omývá Středozemní moře. Sousedí na západě s Alžírskem a na jihovýchodě s Libyí. Rozkládá se na 163 610 km<sup>2</sup> a žije v něm k roku 2018 přes 11,5 milionu lidí<sup>17</sup>.

Jazyková situace v Tunisku prošla více než třemi tisíciletími historického vývoje. Doposud nebyla systematicky studována. Byla pouze příležitostně dokumentována geografy a historiky působícími v oblasti a hrstkou moderních lingvistů.<sup>18</sup>

Pro svou polohu se Tunisko stalo v průběhu dějin křižovatkou civilizací. Oblast Tuniska byla několikrát dobytá. Národy a mocnosti, které v průběhu dějin ovládaly Tunisko, hrály velkou roli při utváření jazykové situace v zemi.

Prvním jazykem původních obyvatel, známých jako Berbeři<sup>19</sup>, byla berberština. Berberština hrála jakožto substrátový jazyk zásadní roli při genezi a vývoji tuniské arabštiny.<sup>20</sup> Po příchodu Fénicianů a vzniku Kartága (814 - 146 př. n. l.) se začala vytvářet bilingvní situace s punštinou. Tato situace dále pokračovala i za doby římské nadvlády (146 př. n. l. - 349 n. l.) s latinou. Následně se v období byzantské nadvlády (533 – 647) rozšířila řečtina, která značně ovlivnila místní jazyky. Do dnešního dne pozorujeme v jazyce pozůstatky slovní zásoby z těchto jazyků. Zachovala se také některá místní pojmenování. Arabština se na území dostala s příchodem islámu. Arabsko-berberský bilingvismus se rozšířil za dob fátimovských výbojů na území Tuniska (1050 – 1052). Konverze skoro všech Berberů k islámu a vpád kmene Banú Hilál

---

<sup>16</sup> Ibid., s. 1.

<sup>17</sup> Tunisko. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2020. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Tunisko&oldid=18241660>

<sup>18</sup> ZUCKERMANN, Ghil'ad. *Burning Issues in Afro-Asiatic Linguistics*. 2014, s. 1–5.

<sup>19</sup> Nejedná se o původní označení této etnické skupiny. Původní označení zní *Amazig*, jakožto jazyková rodina se berberské jazyky nazývají *tamazigt* a představují další větev rodiny afroasijských jazyků.

<sup>20</sup> SAYAHI, Lotfi. Introduction. Current perspectives on Tunisian sociolinguistics. *International Journal of the Sociology of Language*. 2011, roč. 2011, č. 211, s. 3.

napomohly k ustanovení dominantního postavení arabštiny. Berberština byla postupně omezena pouze na izolovanější oblasti země. Dnes je berberština v Tunisku považována za vymírající jazyk. Mluví jím malé skupiny obyvatel ostrova Džerba a v jižních oblastech Mednín a Tetuán.<sup>21</sup>

Arabština byla od 11. století dominantním jazykem. Hovorové variety jazyka se vyvinuly nezávisle na sobě v mnoho regionálních dialektů. Jak bylo již zmíněno, byly ovlivněny i dalšími jazyky.

V 16. století ovládli zemi Turci a zavedli osmanskou administrativu pod vládou pašy. Od začátku osmanské nadvlády nad Tuniskem, byl tedy jazyk vystaven vlivu turečtiny. Avšak osmanská turečtina byla používána pouze ve vládnoucích kruzích, takže se nešířila mezi místní obyvatelstvo. V severní Africe tedy turečtina nezapustila tak silné kořeny. Počet výpůjček z turečtiny je proto vyšší u východních dialektů arabštiny než u těch mağribských. Počet těchto výpůjček je odhadován mezi 200 a 500 slovy.<sup>22</sup> Z nich uveďme například slovo *burgol* ‘burgul’.<sup>23</sup>

K vývoji tuniské arabštiny přispěla také španělština. Jde hlavně o dobu velkého exodu mezi lety 1609 a 1604, kdy se desítky tisíc morisků usadilo na území Tuniska a 16. století, kdy Španělé okupovali Tunis a další přístavy. Příklady slov španělského původu jsou například *duro*, což je označení pro ‘pět millīmů’<sup>24</sup>, a *sabbāt*, ze španělského *zapatos*<sup>25</sup>, což znamená ‘boty’.

Roku 1881 se Tunisko stalo francouzským protektorátem a brzy i kolonií.<sup>26</sup> Krátce před francouzskou okupací se rozšířila také italština a v současnosti zejména angličtina.<sup>27</sup> Francouzština se pak stala asi nejvýznamnějším kontaktním jazykem (viz. 1.3).

---

<sup>21</sup> ZUCKERMANN, Ghil‘ad. *Burning Issues in Afro-Asiatic Linguistics*, s. 1–3.

<sup>22</sup> PROCHÁZKA, Stephan. The Turkish contribution to the Arabic lexicon. In: *Linguistic convergence and areal diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London: Routledge Curzon, 2005, s. 191–202.

<sup>23</sup> SAYAHI, Lotfi. *Introduction. Current perspectives on Tunisian sociolinguistics*, s. 3–4.

<sup>24</sup> Millīm je tuniská dílčí měnová jednotka.

<sup>25</sup> SAYAHI, Lotfi. *Introduction. Current perspectives on Tunisian sociolinguistics*, s. 3.

<sup>26</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*, s. 4.

<sup>27</sup> *Ibid.*, s. 5.

Co se týče italštiny, v době vyhlášení protektorátu roku 1881 byla více rozšířená než francouzština. Italština byla nadále používána italskou komunitou žijící na území Tuniska. příklad italských slov v tuniské arabštině uveďme slovo *frišk* ‘čerstvý’ (z it. fresco a *dakurdu* ‘OK’ (z it. d'accordo)).<sup>28</sup>

Od konce 19. století měla silný vliv na strukturu hovorových arabských dialektů také moderní spisovná arabština. S postupující arabizací si dialekty včetně těch tuniských z MSA mnoho vypůjčily.

Je tedy zřejmé, že jazykové prostředí oblasti bylo vždy multilingvní.

## 1.2 Tuniská arabština jako jeden z dialektů arabštiny

Arabština je semitským jazykem, kterým hovoří přibližně 186 milionů lidí, a to především na Blízkém východě a v severní Africe. Dle tradiční klasifikace pojem arabština zahrnuje tři entity: klasickou arabštinu, moderní spisovnou arabštinu (MSA) a moderní arabské dialekty. Klasická arabština je jazykem Koránu a středověké klasické arabské literatury. Z klasické arabštiny se vyvinula MSA, která se používá v médiích, v pracovním styku, a zcela dominuje v psané podobě. Třetí podobou arabštiny jsou právě dialekty neboli hovorové variety. Existuje názor, že moderní arabské dialekty se nevyvinuly z klasické arabštiny, jelikož vykazují podobnost se starými arabskými dialekty, které koexistovaly s klasickou arabštinou.<sup>29</sup> Mezi sebou se liší v celém spektru lingvistických rysů, včetně fonologické struktury.<sup>30</sup> Řada rodilých mluvčích i lingvistů se domnívá, že moderní arabské dialekty se budou stále více přibližovat MSA.<sup>31</sup> K tomuto názoru vede fakt, že MSA byla rozšířena jako prostředek médií a vzdělání v arabském světě<sup>32</sup>. Proti této hypotéze však stojí možnost emancipace hovorových variet a zvýšení jejich prestiže.

---

<sup>28</sup> SAYAHI, Lotfi. *Introduction. Current perspectives on Tunisian sociolinguistics*, s. 4.

<sup>29</sup> MUSTAFAWI, Eiman. Arabic phonology. In: *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, 11. 2017, s. 4.

<sup>30</sup> TAIRI, Hamed Al. *Consonant Clusters in Mukallaene Arabic dialect: Observations and an OT Account*. 2010, Doctoral dissertation, Okland University, s. 1–2.

<sup>31</sup> SPOLSKY, Bernard a Muhammad AMARA. Politics and language change: The sociolinguistic reflexes of the division of a Palestinian village. In: ELIASSON, Stig a Ernst H. JAHR, eds. *Language and its Ecology*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 1997.

<sup>32</sup> Historicky vliv MSA souvisí s Nahdou, arabským národním obrozením na přelomu 19. a 20. století.

Moderní arabské dialekty se základním způsobem dělí do pěti podkategorií: zálivové, irácké, levantské, egyptské a mağribské.<sup>33</sup> Každá z těchto skupin je vnitřně velmi rozmanitá. Skupinu mağribských dialektů odděluje od ostatních arabských dialektů soubor mnoha distinktivních rysů.

Mağribské dialekty se dělí do tří hlavních dialektních skupin: tuniské, alžírské a marocké.<sup>34</sup> Rozdíly mezi jednotlivými mağribskými dialekty se týkají všech rovin jazyka. Mustafawi<sup>35</sup> ve své monografii tvrdí, že se skupina mağribských dialektů, například pokud jde o odlišnosti slabičné struktury vyznačuje větší vnitřní diverzitou než ostatní skupiny.

Tuniská arabština, nazývaná *dāriğa*, je tak společně s varietami Mauritánie, Maroka, Alžírsko a Libye součástí dialektálního kontinua Mağribu. Je to pojem, který zahrnuje skupinu dialektů dnes používaných na území Tuniska.

### 1.2.1 Dialekty tuniské arabštiny

Moderní arabské dialekty se dělí na ty, jejichž mluvčí byli původně kočovníci, a na ty, kterými mluvilo usedlé obyvatelstvo. Dialekty kočovného obyvatelstva jsou obecně konzervativnější a podobnější MSA. Dialekty usedlého obyvatelstva vykazují více stop vlivu dalších jazyků na území (př. berberština) a prošly dramatictější vývojem než ty kočovného obyvatelstva.<sup>36</sup>

Tuniské dialekty můžeme tedy v moderním kontextu rozdělit na městské a venkovské.<sup>37</sup> Městské dialekty zahrnují mimo hlavního města i velká městská centra jako Súsa, Monastir, Sfax, Bizerta atd. K tradičně venkovským oblastem patří například El Kef, Beja, Tozér, Gafsa a další. Jedná se především o oblasti tuniského jihozápadu.<sup>38</sup>

---

<sup>33</sup> WRAY, Samantha. Classification of Closely Related Sub-dialects of Arabic Using Support-Vector Machines. , s. 3671.

<sup>34</sup> ADEL, Imed. *Standard Maghrebi Orthography*. 2017, s. 3.

<sup>35</sup> MUSTAFAWI, Eiman. *Arabic phonology*, s. 14.

<sup>36</sup> *Ibid.*, s. 4–5.

<sup>37</sup> Označením venkovské jsou myšleny původní dialekty kočovného obyvatelstva, jindy nazývané jako beduínské. Jedná se o dialekty, které Chérni (viz. pozn. 27) popisuje jako *rural dialects*. Označení tedy nemusí terminologicky korespondovat s klasickým rozdělením na beduínské, městské a venkovské dialekty.

<sup>38</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*, s. 5.

Z hlediska fonologie existuje mezi městskými a venkovskými dialekty tuniské arabštiny jistá opozice, která odpovídá tradiční opozici mezi dialekty usedlých obyvatel a kočovných beduínů. Hlavním rozdílem, a zároveň velmi markantním, je způsob užití hlásky /q/ - ve venkovských oblastech se užívá [g] a v městských oblastech hláska [q]. Obě hlásky [q] i [g] ovšem existují ve všech tuniských dialektch, avšak s rozdílnou distribucí (viz 2.1.3).

Především mluvčí venkovských dialektů, kteří odešli žít do větších měst, jsou vzdělanější anebo žijí ve větších beduínských městech jako je Zaguán a Fahs, vykazují změny, které mohou být připisovány vlivu MSA, dialektů usedlého obyvatelstva nebo kombinaci obojího. Jejich dialekty jsou tedy velmi blízké dialektům usedlého obyvatelstva.

Pro ilustraci rozdílů mezi tuniskými dialekty přidávám dále dvě gramatické charakteristiky – jedna se týká tvoření plurálové morfologie sloves a druhá samostatného osobního zájmena 2. os. sg. *inti* a značení feminina u sloves.

#### Otázka plurálu

Plurál u slovesných tvarů se v tuniské arabštině tvoří přidáním morfému *-u*. V 1. osobě imperfekta jako ve slově *niṣarrfu* a v tvaru 3. os. perfekta *tṣarrfu*.

1. os. pl. imp – *niṣarrfu* ‘chováme se’

3. os. pl. perf. – *tṣarrfu* ‘chovali se’

1. os. pl. impf. – *nitkallmu* ‘mluvíme’

3. os. pl. perf. – *tkallmu* ‘mluvili’

Venkovské dialekty a dialekty usedlého obyvatelstva vykazují jiné tvary po připojení morfému k slovesnému kmeni slabých sloves, tedy těch končících na semivokál /w/ nebo /j/. Dialekty usedlého obyvatelstva si udržely vokální element jako například ve slově *ninsāw* ‘zapomínáme’. Ve venkovských dialektch se vokály v slovesném kmeni neudrží a vznikají tak formy jako *ninsu* ‘zapomínáme’.<sup>39</sup>

---

<sup>39</sup> GIBSON, Maik. *Dialect levelling in Tunisian Arabic: towards a new spoken standard*, s. 24–40.

Tato odlišnost ilustruje dichotomii venkovských dialektů beduínského původu a dialektů usedlého obyvatelstva v Tunisku. Přitom ani dialekty usedlého obyvatelstva a ani ty venkovské nevykazují tvary totožné s těmi v MSA.

### Osobní zájmeno *inti*

Samostatné zájmeno *inti* ‘ty’ 2. os. sg. je používáno jak v ženském, tak i mužském rodě. Ve většině ostatních arabských dialektů, podobně jako v MSA, existuje speciální forma určená pro femininum a pro maskulinum. Tvary v MSA jsou pak *ʔanta* pro maskulinum a *ʔanti* pro femininum.

V tuniských dialektech usedlého obyvatelstva se nerozlišuje rod v druhé osobě ani v případě slovesného systému. Nepřipojuje se typický sufix *-i* pro ženský rod v perfektu i v imperfektu. Ve venkovských dialektech je tímto morfémem rod rozlišován.<sup>40</sup> Oproti tomu městské dialekty užívají jednotného tvaru pro oba rody.

	Venkovské dialekty		Městské dialekty
	2. os. m.	2. os. f.	2 os. m./f.
<b>PERF</b>	fhimt	fhimti	fhimt
<b>IMPERF</b>	tifhim	tifhimi	tifhim

**Tabulka č. 1. Paradigma tvarů 2. os. slovesa *fhim* ‘rozumět’ ve venkovských a městských dialektech**

Velký počet mluvčích beduínských dialektů přejal systém dialektů usedlého obyvatelstva. Tím pádem se vzdálili systému MSA.<sup>41</sup>

### Dialekt Tunisu a okolí jako tuniská koiné

Tato práce se věnuje nejvýznamnějšímu tuniskému dialektu, a to dialektu Tunisu a jeho okolí. Dialektem pojmenovaným podle daného státu je často rozuměn právě prestižní dialekt hlavního města a jeho okolí. Např. v případě egyptské arabštiny je to káhirska arabština, a právě u tuniské

<sup>40</sup> Ibid., s. 24–28.

<sup>41</sup> Ibid., s. 27.

arabštiny je to arabština hlavního města Tunisu. Tento dialekt můžeme označit jako jazykovou koiné pro celé území Tuniska.<sup>42</sup>

### 1.3 Sociolingvistická situace tuniské arabštiny

Tunisko je státem velmi vhodným pro sociolingvistické zkoumání. Jeho dlouhá historie bilingvismu a jazykového kontaktu je bohatým zdrojem poznatků pro sociolingvisty. Zaujímají je především témata arabizace, přítomnost francouzštiny v regionu a postupný rozmach angličtiny.<sup>43</sup>

#### Tuniská arabština vs. MSA

Většina arabského světa zažívá jazykovou situaci zvanou diglosie (koexistence dvou jazyků s různou funkční distribucí na stejném území). Diglosickou jazykovou situací se vyznačuje i Tunisko. V Tunisku je užívána jak spisovná arabština, tak tuniská hovorová arabština. Spisovná arabština je oficiálním jazykem země a zároveň jazykem školství, oficiálních ceremonií a náboženské praxe. Spisovnou arabštinou ovšem plynně hovoří pouze vzdělaná vrstva obyvatelstva. Spisovná arabština, na rozdíl od jazyků jako je třeba angličtina, není mateřským jazykem svých mluvčích. Její koexistenci s hovorovými dialekty arabštiny, tak nazýváme arabskou diglosií.

Dialekt je tedy používán při každodenní komunikaci s rodinou a přáteli, a dokonce i v pořadech rozhlasového a televizního vysílání, v divadlech či ve filmu. Po tuniské revoluci roku 2011 tuniská arabština převzala hlavní roli v audiovizuálních médiích. V mnoha případech živého vysílání se při snaze mluvit co nejspisovněji mluvčí často pohybuje v tzv. střední arabštině.<sup>44</sup>

Je zřejmé, že diglosie může mít za následek nesymetrický vzájemný vliv jedné jazykové variety na druhou. Jednoznačný je vliv MSA na dialektální arabštinu z hlediska lexika. Tuniská arabština, jako mnoho dalších moderních dialektů arabštiny, využívá MSA jako zdroje slovní

---

<sup>42</sup> MCNEIL, Karen. Tunisian Arabic Corpus: Creating a Written Corpus of an 'Unwritten' Language. In: *Arabic Corpus Linguistics*, 30. 2018, s. 8.

<sup>43</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*, s. 5.

<sup>44</sup> MCNEIL, Karen. *Tunisian Arabic Corpus: Creating a Written Corpus of an 'Unwritten' Language*.

zásoby. Otázkou však je, zda MSA hraje stejnou roli i z hlediska fonologie.<sup>45</sup> Například užívání hlásky [q] je v některých případech přepisováno právě i vlivu MSA (viz. 2.1.2).

### Registry TA

Je možné mluvit o třech registrech tuniského dialektu, a to registru intelektuálním, spontánním a psaném.<sup>46</sup> Intelektuální registr používají vzdělaní lidé v rádiu a v televizním vysílání. Tento registr je jakýmsi mixem slov ze spisovné arabštiny a tuniské arabštiny. V tomto registru mluvčí užívají hodně odborných slov, která přebírají z MSA. Spontánní registr je registrem každodenní komunikace lidí. Nalézá se v něm méně výpůjček z MSA a vyznačuje se přítomností slov z jiných jazyků jako je francouzština, berberština, italština atd. Posledním je psaný registr neboli registr elektronický. Vyznačuje se velkým vlivem dalších jazyků a často se používá současně s nimi (např. francouzštinou, italštinou, angličtinou atd.). Nejvíce je tento registr používán v elektronických zprávách, na sociálních sítích a na blozích.<sup>47</sup>

### Kontakt s dalšími jazyky

Asi vůbec největší je v moderní době jazykový kontakt tuniské arabštiny s francouzštinou. Francouzština se těšila vysoké důležitosti, jak v koloniální, tak i v postkoloniální době.<sup>48</sup> V době protektorátu byla užívána vládnoucí elitou, poté vyučována ve školách v rámci bilingválního vzdělávání a zůstala až do současnosti jazykem vysokoškolského vzdělání, přičemž se s ní Tunisané setkávají v průběhu studia již na středních a základních školách. Je nadále jazykem vzdělané populace.

Výsledkem jazykového kontaktu mezi francouzštinou a tuniskou arabštinou je i tzv. code-switching. Jedná se o střídání jazykových kódů mluvčími v různých společenských situacích. Ke code-switchingu může docházet i v kontextu jedné konverzace vedené mluvčím, který adekvátně přepíná mezi dvěma či více jazykovými kódy. Prvním jazykovým kódem bývá nejčastěji mluvčího rodný jazyk či nářečí. Postupně si pak mluvčí osvojuje další kódy, např. spisovný jazyk nebo další důležitý jazyk regionu, v tomto případě francouzštinu. Podle

---

<sup>45</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*, s. 5.

<sup>46</sup> MEKKI, Asma et al. Critical description of TA linguistic resources. *Procedia Computer Science*. 2018, roč. 142, s. 231.

<sup>47</sup> Ibid.

<sup>48</sup> BOUZEMMI, Abir. Linguistic Situation in Tunisia: French and Arabic Code Switching. In: *Interlingüística*, 16, s. 217.



významnosti společenské situace pak mluvčí volí mezi těmito kódy.<sup>49</sup> Kontakt s francouzštinou byl historicky natolik silný, že vedl dokonce k fonologickým výpůjčkám, konkrétně hlásek /p/ a /v/ (viz. 2.1.3 a 2.1.4). V současné době se mezi běžně používané jazyky v Tunisku prosazuje i angličtina, která se také může zapojovat do situací code-switchingu.<sup>50</sup> Obyvatelé Tuniska mezi jednotlivými kódy přepínají v každodenním životě.

Důsledkem intenzivního kontaktu jazyků je intenzivní přejímání slov. V tuniské arabštině také nalezneme stovky slov francouzského (příp. anglického) původu, která jsou gramaticky integrována do morfologického systému tuniské arabštiny, jak ukazují následující slovesné tvary:

<i>janstali</i>	‘instaluje’	– 3.os. impf. – z fr. installer <sup>51</sup>
<i>jiriski</i>	‘riskuje’	– 3.os. impf. – z fr. risquer
<i>partažeū</i>	‘sdílejte’	– imperativ 2.os.pl. – z fr. partager
<i>motivīnī</i> <sup>52</sup>	‘motivuj mě’	– imperativ 2.os.pl. s připojeným zájmenem 1.os. sg. – z fr. motiver
<i>saportīnī</i>	‘podporuje mě’	– imperativ 2.os.pl. s připojeným zájmenem 1.os. sg. – z ang. to support

Jako příklad nominální morfologie aplikované na přejaté substantivum uveďme slovo *stilo*, pl. *stilowāt* (viz. 2.8.).

#### 1.4 Problematika srovnávání variet arabštiny

Hlavním problémem srovnávání MSA a hovorových dialektů arabštiny je jejich rozdílné funkční zaměření, a tudíž rozdílná slovní zásoba. Zdroji psaných jazykových dat pro zkoumání MSA jsou například novinové články, zatímco pro hovorové dialekty to jsou různé konverzace a chaty.

Rozdíly mezi tuniskou arabštinou a dalšími varietami arabštiny se objevují ve všech jazykových rovinách a zasahují do všech oblastí gramatiky. Dialekty se ve větší či menší míře liší fonologií,

<sup>49</sup> ZRIBI, Inès et al. Orthographic Transcription for Spoken Tunisian Arabic. In: GELBUKH, Alexander, ed. *Computational Linguistics and Intelligent Text Processing*. 7816. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013, s. 156–157.

<sup>50</sup> CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*, s. 5–6.

<sup>51</sup> ZRIBI, Inès et al. *Orthographic Transcription for Spoken Tunisian Arabic*, s. 156.

<sup>52</sup> Zaslachnuto v médiích.

slovní zásobou a syntaxí. Ilustruje to příklad stejné věty: ‘Nechci si tě vzít.’ v tuniské arabštině egyptské arabštině (EA) a MSA:<sup>53</sup>

TA:	<i>mānḥibbš n ‘arris bīk</i>
EA:	<i>miš ‘ājza ḡa-tḡawwizak</i>
MSA:	<i>lā ḡurīdu ḡan ḡa-tazawwaḡaka</i>

Hlavní rozdíly mezi MSA, egyptskou a tuniskou arabštinou v uvedeném příkladu jsou následující<sup>54</sup>:

1. Foném /ǧ/ se v EA realizuje jako [g] a v TA jako [ǧ]
2. TA obsahuje mnoho konsonantních klastrů jako ve tvaru *nḥibbš* (*nḥ- a -bbš*). Fonotaktika mnoha dalších variet, včetně MSA a EA takové shluky nepovoluje.
3. EA používá pro vyjádření ‘chtít’ participium aktivní ‘āyiz (v ženském rodě ‘ājza), zatímco TA používá sloveso *ḥabb* a MSA sloveso *ḡarāda*.
4. Osobní předpona u sloves je v 1. os. sg. v EA a MSA *ḡa-*, v tuniské arabštině je to *n-*. Předpona *-n* v MSA či EA značí 1. os. plurálu, kdežto v severoafrických varietách byla její funkce zobecněna na 1. os. v obou číslech.
5. MSA používá podřadící spojku *ḡan* s následujícím subjunktivem slovesa, zatímco v TA i EA následuje prostý tvar imperfekta rovnou po modálním výrazu.

Rozdíly mezi TA a EA jsou pozoruhodné z hlediska relativně malé geografické vzdálenosti mezi těmito dvěma zeměmi. Zároveň tento drobný vzorek odráží oprávněnost obecně přijímaného tvrzení, že arabské dialekty jsou si blíže než kterýkoliv z nich k MSA.<sup>55</sup>

---

<sup>53</sup> MCNEIL, Karen. *Tunisian Arabic Corpus: Creating a Written Corpus of an ‘Unwritten’ Language*, s. 7–10.

<sup>54</sup> Ibid.

<sup>55</sup> VERSTEEGH, Kees. *The Arabic Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press., 2014.

## 1.5 Ortografie a dilema standardizace tuniské arabštiny

Ortografii (jakožto konvenci zápisu) dialektů se věnuje pouze několik málo studií a neexistuje mnoho zdrojů, ze kterých lze čerpat.

I přesto, že je tuniská arabština rodným jazykem skoro 11 milionů mluvčích, není nikterak kodifikovaná ani standardizovaná. Vznikají tak potíže s jejím zápisem. Tuniská arabština bývá zapisována jak arabským písmem, tak latinkou nebo alfanumericky. Existuje tedy více abeced a tradičních způsobů zápisu hovorového jazyka.<sup>56</sup>

Při vytváření formy zápisu tuniského dialektu do latinky hrál významnou roli technologický vývoj. S rozvojem mobilních telefonů začal mít vliv na přepis tuniské arabštiny. Uživatelé mobilních telefonů začali psát slova v jejich fonetické variantě, a přitom se přirozeně snažili o minimalizaci počtu stisků na klávesnici telefonu za účelem rychlejšího psaní zpráv. Jednotlivé hlásky jsou zapisovány písmeny, skupinami písmen (spřežkami) anebo číslicemi.<sup>57</sup>

Úskalí při zkoumání tuniské arabštiny nebo jakéhokoliv dialektu arabštiny představuje variabilita zápisu. S rozšířením psaní v dialektu, umožněným také moderními technologiemi a možnostmi komunikace, se pro zápis dialektu postupně spontánně vyvinuly určité konvence, tedy určité více či méně obecně přijímané varianty zápisu. Často se však objevuje více variant zápisu jednoho slova, zejména u často používaných výrazů, jak ukazují následující příklady:

<i>šbīk</i>	‘Co je ti?’	<i>shbeek – shbek – shbik – chbeek – chbek – chbik</i>
<i>tidkra</i>	‘lístek’	<i>tidkra – tiskra – tikra – tidhkra</i>
<i>šnūwa</i>	‘Co?’	<i>chnouwa – chnowa – shnowa – chnoua</i>

I když je tuniská arabština rodným jazykem tuniského obyvatelstva, nemá daná pravidla pro zápis, ani není oficiálně vyučována ve školách. Její zápis je ovlivněn především zápisem tří hlavních jazyků, s nimiž je v kontaktu, a to arabštinou, francouzštinou a angličtinou. Jazyk obsahuje mnoho slov přejatých z těchto jazyků společně s mnoha výrazy z berberštiny, italštiny, maltštiny a dalších. Vzniká tak určitý jazykový mix, který se odráží i v zápisu.<sup>58</sup>

---

<sup>56</sup> MEKKI, Asma et al. *Critical description of TA linguistic resources*, s. 231–234.

<sup>57</sup> YOUNES, Jihene a Emna SOUISSI. A quantitative view of Tunisian dialect electronic writing. *5th International Conference on Arabic Language Processing*. 2014, s. 70.

<sup>58</sup> *Ibid.*, s. 68.

## 2 FONOLOGIE TUNISKÉ ARABŠTINY

Zvukovou stránkou jazyka se zabývá fonetika a fonologie. Fonetika se zabývá fyzickou produkcí a percepcí hlásek. Fonologie se zabývá hláskami jakožto systémem jednotek sloužících k odlišování morfémů a slov.<sup>59</sup> Fonetika a fonologie se navzájem doplňují a v některých otázkách i překrývají. Fonologický popis je nezbytnou součástí uceleného popisu daného jazyka.

---

<sup>59</sup> TRUBETZKOY, Nikolai Sergeevich. *Principles of Phonology*. 1969, s. 10–11.

## 2.1 Konsonantní fonémy

Většina z tuniského konsonantního inventáře jsou původní arabské hlásky. Díky velkému množství přejatých slov z cizích jazyků se v tuniské arabštině ustavily ale i nové fonémy, které do původní arabské fonologie nepatří.<sup>60</sup>

		Nazály	Plozivý	Afrikáty	Frikativy	Vibranty	Aproxi- manty	Laterální aproxi- manty
<b>Bilabiály</b>	p.	m	p b				w	
	e.	m <sup>ç</sup> (ṁ)	b <sup>ç</sup> (ḅ)					
<b>Labiodentály</b>					f v			
<b>Dentály</b>	e.				z <sup>ç</sup> (ẓ)			
<b>Interdentály</b>	p.				θ (ṯ) ḏ (ḏ)			
	e.							
<b>Prealveoláry</b>	p.		t d		s z			
	e.		t <sup>ç</sup> d <sup>ç</sup> (ṯ) (ḏ)		s <sup>ç</sup> (ṣ)			
<b>Alveoláry</b>	p.	n				r		l
	e.	n <sup>ç</sup> (ṅ)				r <sup>ç</sup> (ṛ)		l̥ (l̥)
<b>Postalveoláry</b>				ṯṣ ḏẓ <sup>61</sup> (ts) (dz)				
<b>Palatály</b>					ʃ (š) ǧ (ǧ)		j	
<b>Veláry</b>			k g					
<b>Uvuláry</b>			q		χ (ḫ) ʕ (ʕ)			
<b>Faryngály</b>					ħ (ḥ) ʕ (ʕ)			
<b>Laryngály</b>			ʔ		h			

Tabulka č. 2 – Konsonantní fonémy v tuniské arabštině<sup>62</sup>

<sup>60</sup> MEKKI, Asma et al. *Critical description of TA linguistic resources*, s. 232–233.

<sup>61</sup> Tyto afrikáty se vyskytují jen velmi zřídka. Jde např. o slova džira ‘ostrov’ a džajir ‘Alžírsko’.

FARAH, Abdelkader Ben. *Les affriquées en dialectal tunisien: La „tachtacha“ comme exemple*, s. 1–2.

<sup>62</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 11.

Poznámky k tabulce:

P – prosté

E – emfatické

Dané symboly označují faryngalizované neboli emfatické konsonanty (viz. 2.1.6).

Pokud se v jednom políčku tabulky nacházejí dva konsonanty, znamená to, že tvoří znělostní pár, přičemž konsonant nacházející se vlevo je neznělý a vpravo znělý.

V závorkách jsou uváděny tvary přepisové normy DIN (viz. Transkripce tuniské arabštiny), pokud jsou odlišné od symbolů IPA.

### 2.1.1 Foném /r/

V současné tuniské arabštině existuje šest realizací hlásky /r/<sup>63</sup>:

alveolární [r]

emfatické [ɾ]

dlouhé [r:]

palatalizované [rʲ]

jednokmitné [r]

uvulární [R]<sup>64</sup>

Prvních pět z nich se z hlediska znělosti, místa a způsobu artikulace, tolik neliší od týchž hlásek v MSA. Emfatické [ɾ] se od MSA arabštiny liší v míře emfáze, která je u tuniského trochu nižší. Avšak i v tuniské arabštině dokážeme rozlišit dva případy výskytu [r] – jako tzv. primárního a sekundárního emfatika. Primární se vyskytuje pouze v následujících slovech:<sup>65</sup>

*barri*            ‘moje země’

*mra*             ‘žena’

*rāḡil*           ‘muž’

Sekundární je podmíněn fonologickým okolím – vyskytuje se pouze za přítomnosti dalších emfatických souhlásek a zadních samohlásek.

---

<sup>63</sup> OUESLATI, Jamila. *The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic*, s. 72.

<sup>64</sup> [R] značí uvulární vibrantu.

<sup>65</sup> OUESLATI, Jamila. *The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic*, s. 73.

<i>turuq</i>	‘cesty’
<i>ṣraf</i>	‘utratil peníze’
<i>jitsarriḥ</i>	‘chová se’
<i>fṭūr</i>	‘oběd’
<i>ṛtal</i>	‘libra’

Dlouhé [r:] je obecně morfologicky interpretováno jako geminované [rr]. Vyskytuje se výhradně v pozici mezi vokály a na konci slova.<sup>66</sup>

<i>murrāra</i>	‘žlučník’
<i>barrād</i>	‘čajová konvička’
<i>ḥorrās</i>	‘policisté’
<i>ḥārr</i>	‘teplo’

Uvulární vibranta [R] se vyskytuje pouze ve slovech francouzského původu.<sup>67</sup>

<i>Rob</i>	‘šaty’
<i>fuRšīta</i>	‘vidlička’

U těchto přejímek existují i varianty s [r].

Ve volné distribuci jsou tedy částečně alofony [r] a [r̥] (u [r̥] jakožto primárního emfatika) a také [r] a [R] (u výpůjček z fr.).<sup>68</sup> V komplementární distribuci jsou pak dvojice alofonů [r] a [r̥] a dvojice [r] a [R] (jakožto sekundární emfatikum).<sup>69</sup>

Status některých realizací je ovšem nejasný, zejména pokud jde o emfatické [r̥]<sup>70</sup> (viz. 2.1.6)<sup>71</sup>.

<sup>66</sup> Ibid.

<sup>67</sup> Ibid.

<sup>68</sup> Ibid., s. 80.

<sup>69</sup> Ibid., s. 80–81.

<sup>70</sup> Ibid., s. 81.

<sup>71</sup> OUESLATI, Jamila. *The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic*.

### 2.1.2 Fonémy /q/ a /g/

Nejvýraznější fonologický rozdíl mezi venkovskými dialekty a dialekty usedlého obyvatelstva spočívá v realizaci hlásky /q/. Rozdíl v jeho výslovnosti u nomádů a obyvatel měst byl zaznamenán ve 14. století sociologem a historikem Ibn Chaldúnem. Jde nejspíš o nejznámější sociolingvistickou proměnnou arabsky mluvícího světa. Většinou je realizace [q] typická pro dialekty usedlého obyvatelstva a realizace [g] pro venkovské dialekty. Výslovnost [q] je považována za prestižnější formu.<sup>72</sup> Foném /q/ je v jiných regionech arabského světa, jako třeba v Egyptě, realizován jako [ʔ] (týká se to zejména středomořských urbánních center, a také Káhiry). Na jihu Egypta je naopak realizace [g]. V některých oblastech zálivu je realizován jako [ǧ].

Na území Tuniska však zůstávají pouze realizace jako [q] a [g]. Ve venkovských dialektech se používá [g] na místech, kde se používá [q] v dialektu Tunisu. Pro ilustraci je zde uvedeno několik příkladů dichotomie [q] a [g]:

<i>baqra</i>	<i>x</i>	<i>bagra</i>	‘kráva’
<i>qalb</i>	<i>x</i>	<i>galb</i>	‘srdce’
<i>qāl</i>	<i>x</i>	<i>gāl</i>	‘řekl’
<i>fūq</i>	<i>x</i>	<i>fūg</i>	‘nahore’
<i>qamra</i>	<i>x</i>	<i>gamra</i>	‘měsíc’
<i>trīq</i>	<i>x</i>	<i>trīg</i>	‘cesta’
<i>naqra</i>	<i>x</i>	<i>nagra</i>	‘čtu’

Obecně se dá říct, že obyvatelé jihu (tedy převážně mluvčí venkovských variet) používají [g] namísto [q], i když ne výlučně. Obě varianty se nachází jak v severních, tak jižních dialektech. Liší se pouze jejich distribuce v různých skupinách slov. Zatímco v jiných dialektech bývá často [q] jakožto realizace tohoto fonému fonologickou výpůjčkou MSA nebo klasické arabštiny, v řadě tuniských variet včetně dialektu Tunisu je jeho standardní realizací.

---

<sup>72</sup> GIBSON, Michael Luke. *Dialect Contact in Tunisia Arabic: Sociolinguistic and Structural Aspects*, s. 25–27.



### Hlásky [q] a [g] ve fonologické opozici

V některých případech jsou ovšem hlásky [q] a [g] nezávislými fonémy, což dokládají následující minimální páry.

<i>grun</i>	‘staletí’	<i>x</i>	<i>grun</i>	‘rohy’
<i>daqdaq</i>	‘klepat’	<i>x</i>	<i>dagdag</i>	‘rozemlít/rozdrtit’

Dalšími případy výskytu /g/ jako fonému jsou některé výpůjčky např. z berberštiny, turečtiny, francouzštiny nebo italštiny.<sup>73</sup>

<i>garāġ</i>	‘garáž’	– z fr. <i>garage</i>
<i>garṣūn</i>	‘číšník’	– z fr. <i>garçon</i>
<i>gatū</i>	‘dort’	– z fr. <i>gâteau</i>
<i>gufṛ</i>	‘vafle’	– z fr. <i>gaufres</i>

### Sociolingvistická prestiž realizace [q]

Vzhledem k prestiži městského dialektu se užití varianty [q] se stále rozšiřuje do více oblastí Tuniska. Může to souviset i s hypotézou zmíněnou v 1.2, že můžeme očekávat přibližování tuniských dialektů k MSA, neboť vliv MSA může také přispívat k prestiži /q/.<sup>74</sup>

Když ve venkovských dialektech nalézáme použití /q/, může jít někdy také o případ hyperkorektnosti, kdy mluvčí užijí např. v původním slově *gazūz* (z fr. *gaseuse*) realizaci [q] namísto [g] a vznikne nesmyslný hyperkorektní tvar *qazūz*.

*gazūz* ‘limonáda’ → *qazūz*

Dále je určitou výjimkou slovo *qurṭān*. Tam realizace [q] zůstává vždy.

---

<sup>73</sup> Ibid.

<sup>74</sup> SPOLSKY, Bernard a Muhammad AMARA. *Politics and language change*.

### 2.1.3 Foném /p/

Foném /p/ se objevuje především v lexikálních výpůjčkách. Zde je několik příkladů:

<i>pipa</i>	‘trubka’	– z fr. <i>pipe</i>
<i>purbwār</i>	‘dýško’	– z fr. <i>pourboire</i>
<i>mgarrrap</i>	‘trpící chřipkou’	– z fr. <i>grippe</i>
<i>pisīn</i>	‘bazén’	– z fr. <i>piscine</i>

V některých výpůjčkách je původní /p/ nahrazeno [b].<sup>75</sup>

<i>bāla</i>	‘rýč’	– z fr. <i>pelle</i>
<i>mgarrab</i>	‘trpící chřipkou’	– z fr. <i>grippe</i>

Stále více se ovšem foném /p/ ve výpůjčkách v tuniském dialektu realizuje jako [p].<sup>76</sup>

### 2.1.4 Foném /v/

Foném /v/ je ve většině výpůjček realizován jako [f] nebo [b].

<i>faguna</i>	‘vagon’	– z fr. <i>wagon</i>
<i>babūr</i>	‘lod’	– z fr. <i>vapeur</i>

Setkáme se ovšem i s tím, že je zachován jako [v]. To můžeme vidět na následujících příkladech:

<i>talvza</i>	‘televize’	– z fr. <i>télévision</i>
<i>vista</i>	‘bunda’	– z fr. <i>veste</i>
<i>gāriv</i>	‘stávkující’	– z fr. <i>grève</i>
<i>valīz</i>	‘kufr’	– z fr. <i>valise</i> <sup>77</sup>

---

<sup>75</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 12.

<sup>76</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 564.

<sup>77</sup> Ibid.

### 2.1.5 Hamza

Hamza, ráz neboli glotální závěr, se v TA objevuje pouze ve výpůjčkách ze spisovné arabštiny<sup>78</sup>, viz. následující příklady:

<i>qurʔān</i>	‘korán’
<i>sʔil</i> <sup>79</sup>	‘zeptal se’
<i>ʔajjas</i>	‘rezignoval’
<i>bīʔa</i>	‘prostředí’ <sup>80</sup>

Vyskytuje se také automaticky na začátku každého slova začínajícího vokálem. V takovém případě však nemá fonologický status, protože neodlišuje významy slov.

<i>ʔamīr</i>	‘princ’
<i>ʔuḥt</i>	‘sestra’
<i>ʔawṣa</i> ´	‘širší’

### 2.1.6 Emfatické fonémy

Emfatika jsou tradičním označením pro skupinu hlásek, realizovaných v arabštině jako hlásky faryngalizované.<sup>81</sup> Faryngalizace vzniká doprovodnou artikulací hrdle (farynx), tedy snížením hřbetu jazyka a sevřením hrdla (posunem kořene jazyka dozadu).<sup>82</sup>

Pro ilustraci emfáze uveďme následující minimální páry:

<i>ṣālla</i>	‘pokleknout k modlitbě’ (perf.)	<i>sālla</i>	‘rozveselit’ (perf.)
<i>ṣīd</i>	‘lev’	<i>sīd</i>	‘pán’
<i>ṣām</i>	‘postít se’ (perf.)	<i>sām</i>	‘smlouvat o ceně’ (perf.)

<sup>78</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 11–12.

<sup>79</sup> Původní tuniský tvar pro sloveso ‘zeptat se’ je *jīshal*.

<sup>80</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 565.

<sup>81</sup> Thelwall, Robin (2003). *Arabic. Handbook of the International Phonetic Association a guide to the use of the international phonetic alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press.

<sup>82</sup> KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. Sekundární artikulace. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/SEKUNDÁRNÍ\\_ARTIKULACE](https://www.czechency.org/slovník/SEKUNDÁRNÍ_ARTIKULACE) (poslední přístup: 18. 7. 2020)

<i>jdī</i>	‘ztrácet se’ (impf.)	<i>jdī</i>	‘vysílat’ (impf.)
<i>dāq</i>	‘zúžit se’ (perf.)	<i>dāq</i>	‘ochutnat’ (perf.)
<i>tāb</i>	‘být připravené – o jídle’	<i>tāb</i>	‘činit pokání’ (perf.)
<i>fātir</i>	‘nevykonávající půst’	<i>fātir</i>	‘vlažný’

Emfatické fonémy /ŋ/, /z/, /b/ a /m/ se objevují jen zřídka a není jednoduché pro ně nalézt minimální páry. Zde je uvedeno několik příkladů<sup>83</sup>:

<i>gāz</i>	‘benzín’	<i>gāz</i>	‘plyn’
<i>bāb</i>	‘dveře’	<i>ḥāḥ</i>	‘otec’

Příkladem slov obsahujících jeden z emfatických fonémů, které nemají minimální pár, je např. slovo *ḥāḥa*, což znamená ‘babička’ nebo ‘starší dáma’.<sup>84</sup>

Pro fonémy /r/ a /l/ existují např. tyto minimální páry<sup>85</sup>:

<i>walla</i>	‘nebo’	<i>walla</i>	‘opravdu/při bohu’
<i>ḡrā</i>	‘běžet’ (perf.)	<i>ḡrā</i>	‘stát se’ (perf.)

Z existence minimálních párů vyplývá, že se jedná o samostatné fonémy, a nikoliv jen alofony jednoho fonému, jejichž distribuce by byla podmíněna hláskovým okolím. Jejich fonémický status je ovšem slabší než u jiných emfatik, protože jsou řídké a hledání minimálních párů je náročnější.

Je třeba říci, že názory na fonologický status emfatik se liší. Někteří namítají, že emfáze není fonologickým rysem, jelikož nemá distinktivní povahu. Argumentace v tomto případě spočívá právě v tom, že kromě hlásek /s/, /t/ a /d/ existují jen vzácné případy distinktivní platnosti dalších emfatik, a ty tudíž nemůžeme brát v potaz.<sup>86</sup>

<sup>83</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 563.

<sup>84</sup> *Ibid.*, s. 562.

<sup>85</sup> *Ibid.*, s. 563.

<sup>86</sup> TALMOUDI, Fathi. *The Arabic dialect of Susa (Tunisia)*. 1979.

Další badatelé tvrdí, že emfáze je rys náležící doméně slabiky, případně celého slova, a nikoli pouze jedné hlásky (tedy rys suprasegmentální).<sup>87</sup>

Já se přikláním k názoru, že emfatika mají distinktivní charakter. Nalézáme totiž minimální páry, které odlišuje pouze emfáze dané hlásky – viz. příklady výše<sup>88</sup>.

Chekili<sup>89</sup> nabízí následující fonologickou analýzu emfáze, kterou lze považovat za střední cestu:

- Existují tři emfatické konsonantní fonémy /s/, /t/ a /d/.
- Zároveň existuje krátký a dlouhý vokál /ɑ(:)/ (viz. 2.2).
- Všechny neemfatické konsonanty (např. /b/, /m/) se v okolí /ɑ(:)/ realizují jako emfaticované (tedy jako alofony [b̤], [m̤]), s výjimkou /s/, /t/ a /d/, které zůstávají neemfatické.

Tato teorie tedy počítá s rozšířením vokalického inventáře za účelem omezení fonologického statutu emfáze na pouhé tři fonémy.

### 2.1.7 Variace fonetické realizace některých fonémů

V tuniské arabštině existují variace v realizaci některých fonémů. V následujících případech se nejedná o alofony jednoho fonému, ale převážně o lexikálně podmíněnou variaci. Fonetické (potažmo fonologické) faktory ovlivňující tuto variaci, přesahují rámec této práce.

U fonému /q/ se objevuje dvojí realizace. Ve venkovských dialektech je vyslovován jako [g] a v městských dialektech [q] (viz. 2.1.2).

Foném /d/ má několik možných způsobů realizace a to [ð], [d], [d̤]:<sup>90</sup>

*maðī/maḏī/madī* ‘minulost’

Foném /z/ může být realizován jako [z] nebo [d̤]:

---

<sup>87</sup> MAAMOURI, Mohamed. *The Phonology of Tunisian Arabic*. 1967, Cornell University.

<sup>88</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 14.

<sup>89</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*.

<sup>90</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 563.

*zalma/ḍalma* ‘tma’

Foném /t/ může být realizován jako [t] nebo [f]:<sup>91</sup>

*tamma/famma* ‘je, existuje’

Foném /t/ může být realizován jako [t] nebo [t]:

*aʿtini/aʿtini* ‘dej mi’

Foném /ʿ/ může být realizován jako [ʕ] nebo [ħ] (viz. 3.2):<sup>92</sup>

*mtaʿha/mtaʿħa* ‘její, patřící jí’

#### 2.1.8 Asimilace konsonantů

Asimilace je fonologický proces, při kterém se hlásky připodobňují nejčastěji sousedním hláskám, což je zpravidla motivováno usnadněním výslovnosti (artikulace). Asimilace se může týkat jakéhokoliv fonologického rysu. Proces asimilace může být progresivní nebo regresivní. Při progresivní asimilaci se přizpůsobuje následující hlásky. První zůstává nezměněná. Při regresivní asimilaci se mění vlastnosti první hlásky v pořadí.<sup>93</sup>

Tuniská arabština se vyznačuje některými specifickými pravidly asimilace:

#### Asimilace hlásky /n/

Pokud je hlásky /n/ na první pozici dvojkonsonantního klastru a druhým konsonantem je likvida<sup>94</sup>, asimiluje se /n/ k následujícímu konsonantu.<sup>95</sup>

---

<sup>91</sup> Ibid.

<sup>92</sup> Ibid., s. 567.

<sup>93</sup> MCCARTHY, John J a Norval SMITH. Phonological processes: Assimilation. *International encyclopedia of linguistics*. 2. 2003, s. 320–321.

<sup>94</sup> Souhlásky obsahující tónovou složku, jedná se o souhlásky plyné.

<sup>95</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 21.

<i>nlaṣṣaq</i>	‘lepím’	→	[llaṣṣaq]
<i>nlimm</i>	‘sbírám’	→	[llimm]
<i>nrīgil</i>	‘opravuji’	→	[rrīgil]
<i>nrāni</i>	‘trénuji’	→	[rrāni]
<i>nrtāḥ</i>	‘odpočívám’	→	[rrtāḥ]

*n* → *m*

Sekvence *nb* se asimilací místa artikulace mění na *mb*. Následující příklad dokládá, že tato asimilace není pouze historickým procesem, ale synchronním jevem:

*ḡanb* ‘strana’ – *ḡnabna* ‘naše strana’ – *ḡambi* ‘moje strana’

#### Asimilace hlásky /t/ a /d/

Hlásky /t/ se obecně asimiluje k následujícímu konsonantu, pokud je tímto konsonantem dentální ploziva a následuje ho vokál.<sup>96</sup>

*t* → *d*

<i>jtdifnu</i>	‘jsou pohřbeni’	→	<i>jddifnu</i>
<i>tdizū</i>	‘tlačíte/stlačujete’	→	<i>ddizū</i>
<i>tṭīr</i>	‘letíš’	→	<i>tṭīr</i>

Pokud hlásku /t/ předchází hláska /d/, asimiluje se /d/ k /t/.<sup>97</sup> Na rozdíl od jiných asimilací, které jsou uvedeny, se tato vyskytuje i v MSA.

*d* → *t*

<i>ḡbīdt</i>	‘zatahl jsi’	→	<i>ḡbītt</i>
<i>rqadt</i>	‘spal jsem’	→	<i>rqatt</i>
<i>rqadt</i>	‘spal jsem’	→	<i>rqatt</i>

<sup>96</sup> Ibid., s. 20.

<sup>97</sup> Ibid.

Hlávka /t/ se táké asimiluje, pokud jí předchází hlávka /t/.<sup>98</sup>

$t \rightarrow \text{t}$

*mšatt ša 'rī* 'rozčesala jsem si vlasy' → *mšattt ša 'rī*

Pokud se hlávka /t/ nachází na začátku dvojkonsonantního klastru a za ním následuje hlávka /g/, /d/, /d/, /z/ nebo /ğ/, [t] se asimiluje co do znělosti, tedy na [d]:<sup>99</sup>

*tgad* 'zlepšuje se' (f.) → *dgad*  
*tdūb* 'taje' (f.) → *ddūb*  
*tđī'u* 'zrtácíte se' → *dđī'u*  
*tzūr* 'navštěvuje' (f.) → *dzūr*  
*tğū'u* 'máte hlad' → *dğū'u*

Někdy může docházet i k úplné asimilaci /t/ k následujícímu /s/. Je to však jen synchronní variace:

$t \rightarrow s$

*stanna* 'čekal' → *ssanna*<sup>100</sup>

### Asimilace /' / a /h/

$h \rightarrow \text{h}h$

Progresivně se asimiluje místo artikulace (laryngála h se mění na faryngálu *h* pod vlivem faryngály) a zároveň výsledná sekvence ztrácí znělost.

*dmū'hum* 'jejich slzy' → *dmūhḥum*<sup>101</sup>  
*mtā'hā* 'její' → *mtāhḥā*<sup>102</sup>

---

<sup>98</sup> Ibid.

<sup>99</sup> Ibid.

<sup>100</sup> ADEL, Imed. *Standard Maghrebi Orthography*, s. 8.

<sup>101</sup> Ibid.

<sup>102</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 565.



### Asimilace /ğ/

Asimilace /ğ/ na /z/ často probíhá v případech, kdy se ve slově nachází další foném /z/.<sup>103</sup>

<i>ğazzār</i>	‘řezník’	–	<i>zazzār</i>
<i>ğūz</i>	‘dva’	–	<i>zūz</i>
<i>ğāz</i>	‘projít okolo’	–	<i>zāz</i>
<i>‘ağūza</i>	‘starší dáma’	–	<i>‘azūza</i>

### 2.1.9 Konsonantní klastry

Tuniská arabština na rozdíl od jiných variet arabštiny fonotakticky umožňuje výskyt konsonantních klastrů. Na začátku slov se objevují dvojkonsonantní klastry, zatímco uprostřed slova se mohou objevovat až čtyřkonsonantní klastry. Konsonantní klastry často vznikají jako následek redukce vokálů (viz. 2.6). Za konsonantní klastr bývá považován i geminovaný konsonant.<sup>104</sup>

Příklady dvojkonsonantních klastrů:

<i>kalb</i>	‘pes’
<i>štar</i>	‘polovina’
<i>mšā</i>	‘šel’
<i>baddal</i>	‘změň se!’

Příklady trojkonsonantního klastru:

<i>maktba</i>	‘knihovna’
<i>karhba</i>	‘auto’
<i>stfād</i>	‘obohatit se’
<i>t ‘ağğbit</i>	‘byla překvapena’
<i>nuhrğu</i>	‘jdeme ven’

---

<sup>103</sup> Ibid., s. 564.

<sup>104</sup> Chekili F. (1982). The Morphology of the Arabic Dialect of Tunis, PhD Thesis University College London. S. 21-23.

Příklady čtyřkonsonantního klastru:

<i>jktib</i>	‘je napsáno’
<i>mstqall</i>	‘nezávislý’
<i>jtǧsal</i>	‘je omyvatelný’

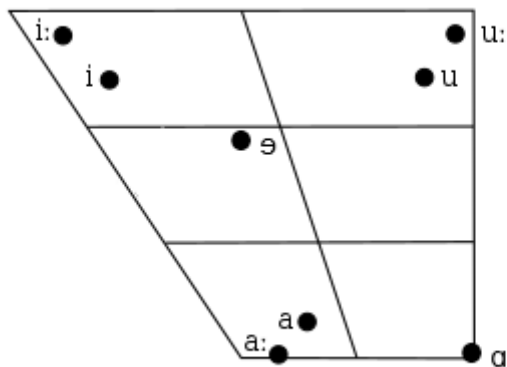
Sekvence CCC se také objevuje na hranicích slov.<sup>105</sup>

*rāǧil qwī* ‘silný muž’; *l-qw* (CCC)

V takovýchto příkladech často dochází k epentezi vokálu před druhým slovem začínajícím na dva konsonanty (př. *qwī*). Jde tedy o tendenci se sekvence CCC vyhnout tím, že se mezi sousedící slova vloží pomocný neutrální vokál [ə] (→ *rāǧil əqwī*).

## 2.2 Vokální fonémy

Tuniská arabština se vyznačuje užitím pouhých tří samohlásek, /a/, /i/ a /u/ jako v MSA. Mohou se realizovat jako krátké nebo dlouhé.<sup>106</sup>



### Schéma vokálů v tuniské arabštině

[a] střední otevřená samohláska – př. *zhar* ‘náhoda’, *faqr* ‘chudoba’, *bḥar* ‘moře’

[i] přední zavřená samohláska – př. *qirš* ‘břicho’, *kilma* ‘slovo’, *ḥilma* ‘sen’

<sup>105</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 566.

<sup>106</sup> Ibid., s. 565.

[u] zadní zavřená samohláska<sup>107</sup> – př. *ḥmus* ‘pátý’, *muḥ* ‘mozek’, *fum* ‘ústa’

Dlouhé varianty samohlásek:

[ā] – př. *drā* ‘paže’, *nās* ‘lidé’, *kās* ‘sklenice’

[ī] – př. *sġīr* ‘malý’, *ġīr* ‘bez’, *ḥīt* ‘zed’

[ū] – př. *dmū* ‘slzy’, *škūn* ‘kdo’, *sūq* ‘trh’

Podle některých teorií je vokalický inventář TA rozsáhlejší. Chekili<sup>108</sup> navrhuje jako další vokalický foném zadní otevřenou samohlásku [a] jako ve slově [wraq] ‘listy’. Tato možnost souvisí s pohledem na status emfatických konsonantů (viz. 2.1.6).

Pomocný neutrální vokál [ə] se používá např. na hranicích slov za účelem zamezení vzniku konsonantních klastrů (viz. 2.1.9).

### 2.2.1 Změna délky vokálů na konci slov

V tuniské arabštině někdy dochází ke změně délky samohlásek na konci slov. Vokalická délka je na konci slov neutralizována (s výjimkou jednoslabičných přízvučných slov). Při připojení sufixu však dochází k prodloužení vokálu (resp. obnovení jeho původní délky). Tento jev můžeme sledovat na příkladu slov končících na krátký vokál při jejich negaci pomocí cirkumfixu *ma-* -š.<sup>109</sup>

*famma* ‘je, nalézá se, existuje’ – *ma-fammāš* ‘není, nenalézá se, neexistuje’  
*t‘ašša* ‘večeřel’ – *ma-t‘aššāš* ‘nevečeřel’

## 2.3 Dvojhlásky

Tuniská arabština nezachovává dvojhlásky tak, jak se vyskytují v arabštině spisovné. V tuniských dialektech nalezneme tři možné trajektorie vývoje dvojhlásek. První možností je ponechání dvojhlásek v jejich původním tvaru, tedy /aj/ nebo /aw/. Tuto realizaci původních diftongů nalézáme v dialektech města Sfaxu.<sup>110</sup>

<sup>107</sup> OLIVERIUS, Jaroslav a František ONDRÁŠ. *Moderní spisovná arabština*, s. 8.

<sup>108</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 13.

<sup>109</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 564.

<sup>110</sup> MUSTAFAWI, Eiman. *Arabic phonology*, s. 27–28.

<i>zajt</i>	‘olej’	<i>lawn</i>	‘barva’
<i>ğajb</i>	‘kapsa’	<i>jawm</i>	‘den’
<i>ħajr</i>	‘dobrý’	<i>dawla</i>	‘stát’
<i>ğajr</i>	‘bez’	<i>mawġa</i>	‘vlna’
<i>‘ajn</i>	‘oko’	<i>mawt</i>	‘smrt’

Druhou možností je monoftongizace /aj/ a /aw/ na /ī/ a /ū/. Najdeme ji například v oblasti Tunisu a Sūsy.<sup>111</sup>

<i>lajl</i>	‘noc’	→	<i>līl</i>	<i>lawn</i>	‘barva’	→	<i>lūn</i>
<i>ğajb</i>	‘kapsa’	→	<i>ğīb</i>	<i>jawm</i>	‘den’	→	<i>jūm</i>
<i>ħajr</i>	‘dobrý’	→	<i>ħīr</i>	<i>dawla</i>	‘stát’	→	<i>dūla</i>
<i>ğajr</i>	‘bez’	→	<i>ğīr</i>	<i>mawġa</i>	‘vlna’	→	<i>mūġa</i>
<i>‘ajn</i>	‘oko’	→	<i>‘īn</i>	<i>mawt</i>	‘smrt’	→	<i>mūt</i>

Třetí variantou (užívanou ve většině arabských dialektů) je monoftongizace /aj/ a /aw/ na /ē/ a /ō/.

<i>bajt</i>	‘dům’	→	<i>bēt</i>	<i>lawn</i>	‘barva’	→	<i>lōn</i>
<i>ħajr</i>	‘dobrý’	→	<i>ħēr</i>	<i>jawm</i>	‘den’	→	<i>jōm</i>

V Tunisku se tato možnost vyskytuje na mnoha místech, např. v oblasti Sahelu a Nābelu.<sup>112</sup>

## 2.4 Slabičná struktura

Tuniská arabština má stejně jako další severoafrické dialekty odlišnou stavbu slabiky než MSA. Slabiky můžeme rozdělit na otevřené a zavřené.<sup>113</sup>

<sup>111</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 564.

<sup>112</sup> Ibid.

<sup>113</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 16.

Následuje souhrn typů slabik, vyskytujících se v tuniské arabštině (konsonant značený jako C: znázorňuje geminaci daného konsonantu)<sup>114</sup>:

#### Otevřené slabiky

V	<u>amīr</u>	‘princ’
V:	<u>āhir</u>	‘jiný’
CV	<u>ḥamsa</u>	‘pět’
CV:	<u>ḥī</u>	‘v’
C:V:	<u>bbābir</u>	‘lodě’
CCV	<u>mra</u>	‘žena’
CCV:	<u>ktība</u>	‘psaní’

#### Zavřené slabiky

VC	<u>iktib</u>	‘piš!’
V:C	<u>brīkīāt</u>	‘zapalovače’
VCC	<u>uḥt</u>	‘sestra’
CVC	<u>bin</u>	‘syn’
C:VC	<u>massaḥ</u>	‘špinavý’
CV:C	<u>māt</u>	‘zemřel’
CVC:	<u>sobb</u>	‘nalil’
CVCC	<u>bark</u>	‘pouze’
CVC:C	<u>maṣabbš</u>	‘nenalil’
CCVC	<u>ktib</u>	‘napsal’
CCV:C	<u>smīn</u>	‘tuk’
CCVCC	<u>ktibt</u>	‘napsal jsem’
CCV:CC	<u>mahmūrš</u>	‘nezčervenal’
CCVCCC	<u>maktibtš</u>	‘nenapsal’
CCCVC	<u>tğrah</u>	‘byl zraněn’
CCCVC:	<u>stfād</u>	‘měl užitek’
CCCVC:	<u>sthaqq</u>	‘potřeboval’

---

<sup>114</sup> WISE, Hilary. Some functionally motivated rules in Tunisian phonology. *Journal of Linguistics*. 1983, roč. 19, č. 1, s. 166.

CCCVCC	<i>tb'att</i>	‘byl jsem poslán’
CCCV:CC	<i>mastfādš</i>	‘neobohatil se/neměl užitek’
CCCVCCC	<i>matb'attš</i>	‘nebyl jsem poslán’
CCCCVC	<i>jtğrah</i>	‘je zraněn’
CCCCVCC	<i>majtğrahš</i>	‘není zraněn’
CCCCV:CC	<i>majstfādš</i>	‘nezískává užitek’
CCCCVC:C	<i>majsthaqqš</i>	‘nepotřebuje’ <sup>115</sup>

Sekvence CC v rámci slabiky často vzniká mimo jiné elizí samohlásky uvnitř slova (viz. 2.6).

Sekvence dvou konsonantů v rámci jedné slabiky se v tuniské arabštině objevují velmi často (viz. 2.1.9). Naopak slabika CV není příliš častá, kvůli časté elizi krátkého vokálu. K té však nedochází u výpůjček z MSA, takže můžeme narazit na dvojici kognátních slov s jinou slabičnou strukturou, jako třeba *ğwāb* ‘dopis’ vs. *ğawāb* ‘odpověď’ (z MSA).

Objevuje se také sekvence CCC se třemi konsonanty. Ta se objevuje zejména u tvarů se slovesnou příponou -š jako součást negujícího cirkumfixu *ma-* -š.

*ma-ktibt-š* ‘nepsal jsem’; *bt-š* (CCC)

## 2.5 Přízvuk

Přízvuk závisí na pozici posledního klastru slova. Dlouhý vokál je v tomto případě považován za klastr dvou vokálů (VV). Přízvuk se objevuje na poslední nebo předposlední slabice slova.<sup>116</sup>

Pravidla kladení přízvuku jsou následující:

- 1) Přízvuk nejprve klademe, pokud je to možné, na poslední dlouhou samohlásku slova.<sup>117</sup>

<i>hná</i>	‘zde’
<i>buladā</i>	‘unavení/znudění’

<sup>115</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 16–17.

<sup>116</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 565.

<sup>117</sup> MAAMOURI, Mohamed. *The Phonology of Tunisian Arabic*, s. 20–24.

- 2) Pokud se ve slově nenachází žádná dlouhá samohláska, přízvuk je na poslední uzavřené slabice, která není poslední slabikou slova.<sup>118</sup>

<i>máktba</i>	‘knihovna’
<i>kárhba</i>	‘auto’

- 3) Pokud se jediná uzavřená slabika nachází na konci slova, přízvuk padá na ni.

<i>abadán</i>	‘nikdy’
<i>sirwál</i>	‘kalhoty’
<i>qaťá`t</i>	‘roztrhl jsem’

- 4) Pokud se ve slově nachází pouze otevřené slabiky typu CV, přízvuk je na první slabice slova.<sup>119</sup>

<i>šárika</i>	‘firma’
<i>šáğara</i>	‘strom’

Pro ilustraci uvádím změnu přízvuku na základě připojení dalších sufixů, popřípadě cirkumfixů. Přízvuk je značen čárkou.

<i>ğábit</i>	‘přinesla’
<i>ma-ğābítš</i>	‘nepřinesla’
<i>ğābitha</i>	‘přinesla jí’
<i>ğābithálu</i>	‘přinesla mu jí’
<i>ma-ğābitulháš</i>	‘nepřinesla jí ho’

---

<sup>118</sup> Ibid.

<sup>119</sup> Ibid.

## 2.6 Redukce vokálů a konsonantů

V tuniské arabštině může někdy docházet k naprosté elizi konsonantů.<sup>120</sup> Důvodem elize může být jazyková úspornost nebo vysoká frekvence daných lexémů.

*qult lak* ‘řekl jsem ti’ → *qutlak*

Tuniská arabština také často vynechává krátké samohlásky uprostřed sloves zakončených na dlouhý vokál<sup>121</sup>. U těchto slov takto dochází k monosylabizaci, tedy redukci slabičné struktury na pouhou jednu slabiku.<sup>122</sup>

*‘aṭā* → *‘ṭā* ‘dát’  
*bakā* → *bkā* ‘plakat’  
*wafā* → *wfā* ‘zemřít’  
*ramā* → *rmā* ‘hodit’  
*ḡarā* → *ḡrā* ‘běžet’

### 2.6.1 Pretonická redukce vokálů

Pretonická redukce vokálů se týká redukce vokálů předcházejících slabiku, která nese přízvuk. Jedná se o případy alternativní výslovnosti slov, jako například:

*karhabítna* → *karhbítna* ‘naše auto’  
*majnsáš* → *majnsáš* ‘nezapomíná’

U následujících příkladů došlo i ke zjednodušení geminovaného konsonantu.<sup>123</sup>

*mu‘allimīn* → *mu‘almīn* ‘učitelé’  
*waqqafūhum* → *waqfūhum* ‘zatkli je’

<sup>120</sup> MASMOUDI, Abir et al. A Corpus and Phonetic Dictionary for Tunisian Arabic Speech Recognition. , s. 309.

<sup>121</sup> Jedná se o slovesa se třetím kmenovým konsonantem „slabým“, tedy /w/ či /j/.

<sup>122</sup> BEN AMOR, Taoufiq. *A beginner’s course in Tunisian Arabic. Tunis: Peace Corps*, s. 143.

<sup>123</sup> WISE, Hilary. *Some functionally motivated rules in Tunisian phonology*, s. 170.



K alternativním realizacím se mluvčí uchyluje na základě různého stylu a rychlosti mluvy.<sup>124</sup> Vybírá si tak kratší či delší varianty téhož slova.

Redukce v pretonické pozici je variabilnější než redukce v posttonické pozici. Zatím není jednoznačně popsáno pravidlo, kterým se variace v redukci řídí.<sup>125</sup>

## 2.6.2 Posttonická redukce vokálů

Posttonickou redukcí vokálů se rozumí redukce vokálu přímo následujícího za slabikou, která nese přízvuk. K redukci dochází v krátké slabice následující po přízvučné slabice.

<i>símih</i>	‘krásný’	→	<i>símħa</i>	‘krásná’
<i>ǵáliṭ</i>	‘chybný’	→	<i>ǵálṭa</i>	‘chybná’
<i>bálaħ</i>	‘datle’	→	<i>bálħi</i>	‘moje datle’

Tato redukce je povinná pro vokály /i/ a /u/. Pouze pro vokál /a/ jsou možné dvě alternativy, jak elize, tak i ponechání vokálu.<sup>126</sup>

*bálħi* / *bálaħi* ‘moje datle’  
*kárhba* / *kárhaba* ‘auto’

Pokud za příponou ženského rodu následuje sufix začínající na konsonant, je přípona realizována jako *-it* a nese přízvuk. Pokud ji následuje sufix začínající na vokál, realizuje se jako *-t*.<sup>127</sup>

<i>qáhwa</i>	‘káva’	–	<i>qahwítna</i>	‘naše káva’	–	<i>qáhwiti</i>	‘moje káva’
<i>tánǵara</i>	‘hrnec’	–	<i>tanǵarítna</i>	‘náš hrnec’	–	<i>tanǵárti</i>	‘můj hrnec’
<i>ṭawla</i>	‘stůl’	–	<i>ṭawlitnā</i>	‘náš stůl’	–	<i>ṭawilti</i>	‘můj stůl’

<sup>124</sup> Ibid.

<sup>125</sup> Ibid., s. 165–181.

<sup>126</sup> Ibid., s. 167.

<sup>127</sup> Ibid., s. 168.

### 2.6.3 Redukce geminace

Důležitým jevem, který je nutno zmínit, je ztráta geminace u slov se zdvojeným kořenovým konsonantem, případně u slov, s kmenem zakončeným na zdvojený konsonant. Spočívá v tom, že v kontaktu s dalším konsonantem jeden ze zdvojených konsonantů odpadne.

Podle dříve zmíněného pravidla by tvary hypoteticky vypadaly takto:

$$\begin{array}{l} quff + it + i = *quffiti \\ zarbijj + it + i = *zarbijjiti \end{array}$$

Ve skutečnosti budou tvary ovšem vypadat takto:

$$\begin{array}{l} qúffa \text{ 'košík'} \quad - \quad quffítna \text{ 'náš košík'} \quad - \quad qúfti \text{ 'můj košík'} \\ zarbíjja \text{ 'koberec'} \quad - \quad zarbíjítna \text{ 'náš koberec'} \quad - \quad zarbíjtí \text{ 'můj koberec'}^{128} \end{array}$$

V těchto případech tak redukce způsobuje dokonce změnu v kmeni slova.<sup>129</sup>

Ztrátu geminace můžeme sledovat např. také u tvarů 3. os. pl. perfekta sloves tzv. II. rozšířeného kmene, značenými koncovkou *-u*.<sup>130</sup>

$$\begin{array}{l} rawwaḥ \text{ 'odešel'} \quad \rightarrow \quad rawḥu \text{ 'odešli'} \\ ṭarrad \text{ 'odmítl'} \quad \rightarrow \quad ṭardu \text{ 'odmítli'} \end{array}$$

K tomuto však nedochází u sloves se zdvojeným prostředním konsonantem:

$$\begin{array}{l} ḥammim + u \rightarrow ḥammimu \text{ 'oni se báli'} \\ ḡaššiš + u \rightarrow ḡaššišu \text{ 'naštvali se'} \\ qarrar + u \rightarrow qarraru \text{ 'rozhodli se'} \end{array}$$

<sup>128</sup> Konsonant /j/ a vokál /i/ jsou si foneticky a fonologicky velmi blízké, a to natolik, že se asimilují, a vzniká tak dlouhý vokál.

<sup>129</sup> WISE, Hilary. *Some functionally motivated rules in Tunisian phonology*, s. 168.

<sup>130</sup> Ibid.

Nedojde tedy k redukci na *\*khammu*, *\*ghaššu*, *\*qarru*.<sup>131</sup>

Redukce geminace se také objevuje, pokud je ke slovu v mužském rodě končícímu na zdvojený konsonant připojen sufix začínající na konsonant:

*fumm* ‘ústa’ – *fummi* ‘moje ústa’ – *fumha* ‘její ústa’

Specifický případ můžeme sledovat u příkladu slova *maḥaṭṭa*, kdy se k jevu redukce geminace připojuje i asimilace /t/.<sup>132</sup>

*maḥaṭṭa* ‘zastávka’ – *maḥaṭṭitna* ‘naše zastávka’ – *maḥaṭṭi* ‘moje zastávka’

Další specifický případ nastává, když je geminovaný konsonant identický s následujícím konsonantem. Řídí se stejnými pravidly redukce.<sup>133</sup>

*mšammim* ‘odhodlaný’ → *mšamma* ‘odhodlaná’  
*mitgaššiš* ‘naštvaný’ → *mitgašša* ‘naštvaná’

## 2.7 Metateze

Metateze je jedním z nejvíce fascinujících rysů tuniské arabštiny. Označuje vzájemnou změnu polohy hlásek. Díky ní namísto očekávaných tvarů známých z MSA sledujeme v tuniské arabštině odlišné tvary vzniklé metatezí. Připojením sufixu k základnímu kořenu slova často dochází ke změně sylabo-vokalické struktury slova. Děje se tak např. ve slovesném perfektu.<sup>134</sup> Většina níže popsaných pravidel je čistě fonologických a nejsou nijak vázána na lexikální a gramatické kategorie (objevují se jak u jmen, tak u sloves), avšak případ plurálových tvarů ukazuje, že tento jev může být částečně i morfologicky podmíněn. Typické je však to, že fonologický kontext, v němž k metatezi dochází, se vyskytne před morfematickým švem.<sup>135</sup>

---

<sup>131</sup> Ibid., s. 169.

<sup>132</sup> Ibid.

<sup>133</sup> Ibid.

<sup>134</sup> Ibid., s. 170–172.

<sup>135</sup> Ibid., s. 171.

### 2.7.1 Metateze u sloves

Tvar mužského rodu třetí osoby singuláru perfekta bývá považován za základní formu kmene, k níž jsou přidávány osobní sufixy.<sup>136</sup>

Pro ilustraci základních tvarů perfekta v MSA slouží následující tabulka.

	<b>Singulár</b>	<b>Plurál</b>	<b>Duál</b>
<b>3. osoba m.</b>	<i>kataba</i>	<i>katabu</i>	<i>katabā</i>
<b>3. osoba f.</b>	<i>katabat</i>	<i>katabna</i>	<i>katabatā</i>
<b>2. osoba m.</b>	<i>katabta</i>	<i>katabtum</i>	<i>katabtumā</i>
<b>2. osoba f.</b>	<i>kabati</i>	<i>katabtunna</i>	<i>katabtumā</i>
<b>1. osoba</b>	<i>kabtu</i>	<i>kabnā</i>	

**Tabulka č. 3 – Tvary perfekta slovesa *kataba* v MSA**

Suffixy osob se v tuniské arabštině trochu liší. V tuniské arabštině neexistuje u sloves kategorie duálu. Dále u 2. os. sg. se nerozlišuje maskulinum a femininum:

	<b>Singulár</b>	<b>Plurál</b>
<b>3. osoba m.</b>	-∅	<b>-u</b>
<b>3. osoba f.</b>	<b>-it</b>	
<b>2. osoba</b>	-t	-tu
<b>1. osoba</b>	-t	-na

**Tabulka č. 4. – Osobní sufixy perfekta v TA**

Pokud bychom toto pravidlo použili v tuniské arabštině u slovesného kmene perfekta 3. os. sg. m. *ktib*, vypadaly by hypotetické tvary takto:

3. os. pl. – *\*ktibu*

3. os. f. sg. – *\*ktibit*

---

<sup>136</sup> Ibid.

Tyto tvary se ovšem v tuniské arabštině takto nerealizují. U tvarů 3. os. sg. f. a 3 os. pl. dochází k zmíněné metatezi:<sup>137</sup>

3. os. pl. – *kitbu*  
3. os. f. sg. – *kitbit*

K metatezi dochází v případě, kdy připojovaný sufix začíná na samohlásku jako u 3. os. sg. f. (-it) a 3. os. pl. (-u). Paradigma tedy vypadá takto:

	Singulár	Plurál
3. osoba m.	<i>ktib</i>	<b><i>kitbu</i></b>
3. osoba f.	<b><i>kitbit</i></b>	
2. osoba	<i>ktibt</i>	<i>ktibtu</i>
1. osoba	<i>ktibt</i>	<i>katabnā</i>

#### Tabulka č. 5 – Paradigma perfekta slovesa *ktib* v TA

##### 2.7.2 Metateze u podstatných jmen

Metatezi podléhá v tuniské arabštině nejen slovesné perfektum, ale také podstatná jména po připojení přivlastňovacích sufixů.<sup>138</sup>

Na následujících příkladech můžeme vidět, že metateze probíhá právě po připojení sufixu začínajícího na samohlásku (např. sufix 1. os. sg.) - pokud ke kořeni *šhan* se slabičnou stavbou CCVC připojíme sufix začínající na samohlásku, výsledkem bude změna sylabo-vokalické struktury základu slova na CVCC:

*šhan* ‘talíř’ – *šhanna* ‘náš talíř’ – *šahnī* ‘můj talíř’  
*dbaš* ‘věci’ – *dbašna* ‘naše věci’ – *dabšī* ‘moje věci’

Další situace, kdy dochází k metatezi, se řídí podle opačného pravidla a ilustruje ji slovo *šanb*:

<sup>137</sup> Ibid.

<sup>138</sup> Ibid., s. 170.

Pokud ke kmeni *ḡanb* se slabičnou stavbou CVCC připojíme sufix začínající na souhlásku, např. *-na* (naše), výsledkem bude změna sylabo-vokalické struktury základu slova na CCVC.

Na příkladu slova *ḡanb* navíc dochází po připojení suffixu *-ī* k částečné asimilaci /n/ na /m/ před fonémem /b/.

*ḡanb* ‘strana’ – *ḡnabna* ‘naše strana’ – *ḡambi* ‘moje strana’

Metateze probíhá i u podstatných jmen ve dvojném čísle. Když k slabice připojíme sufix pro dvojně číslo *-īn* změni stejným způsobem svoji strukturu.<sup>139</sup>

*šhar* ‘měsíc’ → *šahrīn* ‘dva měsíce’  
*draḡ* ‘pět minut’ → *darḡīn* ‘dvakrát pět minut’

Podstatná jména s kolektivním významem se slabičnou stavbou CCVC také podléhají metatezi. Tato jména se chovají jako jména mužského rodu singuláru.

*nḡal* ‘včely’ → *nḡli* ‘moje včely’  
*bgar* ‘krávy’ → *bagri* ‘moje krávy’

Na rozdíl od singulárových a kolektivních substantiv s touto slabičnou strukturou se podle tohoto pravidlu neřídí plurálové tvary téže struktury, což je zajímavým morfonologickým jevem (viz. 3.3).

### 2.7.3 Metateze u mnohoslabičných slov

U mnohoslabičných slov také dochází k metatezi podobným způsobem (viz. 2.7.2), jak ilustrují následující příklady:

*manšfa* ‘ručník’ – *manšfitna* ‘náš ručník’ – *manšifī* ‘můj ručník’

---

<sup>139</sup> Ibid., s. 171.

*talvza* ‘televize’ – *talvzitna* ‘naše televize’ – *talfizti* ‘moje televize’<sup>140</sup>

#### 2.7.4 Pseudometateze

V tuniské arabštině existuje také jev nazývaný pseudometateze. Pokud je posledním konsonantem kmene jména ženského rodu ve tvaru CVCC /t/ anebo /ṭ/ a je ke slovu přidán sufix začínající na samohlásku, může být konsonantní klastr Ctt-V (Cṭṭ-V), který vzniká kvůli pravidlu geminace (viz. 3.3), rozdělen vkladnou samohláskou /i/. Někteří mluvčí považují tvary s pseudometatezí i bez ní za rovnocenné.

Následující příklad ilustruje, že oproti tvaru vzniklému geminací konsonantu *sibtti* (viz. 3.3), může být přidána vkladná samohláska /i/.<sup>141</sup>

*sibt* + *it* + *i* → *sibitti* ‘můj pásek’  
*rabṭ* + *it* + *i* → *rabīṭti* ‘můj uzel’

Podobný jev nalzáme u obyvatel některých oblastí tuniského venkova. Mluvčí mají tendenci nevytvářet konsonantní klastry na konci slova. Raději shluk konsonantů rozdělí vložením krátké samohlásky.<sup>142</sup>

*khubz* ‘chléb’ → *khubiz*  
*ams* ‘včera’ → *amis*  
*safirt* ‘cestoval jsem’ → *safirit*  
*ktibt* ‘napsal jsem’ → *ktibit*

## 2.8 Fonologie výpůjček

Fonologické chování výpůjček je pozoruhodnou sférou fonologie, která vykazuje charakteristiky odlišné od fonologie domácího lexika. Výše jsem poukázala na fonémy /p/ (2.1.2), /v/ (2.1.4) a také /g/ (2.1.2), které se vyskytují pouze v přejatém lexiku (byť u /g/ je samozřejmě situace složitější (viz 2.1.2)). Zvláštní chování se však týká i vokálů a slabičné

<sup>140</sup> Můžeme si všimnout asimilace /f/ na /v/ před fonémem /z/ ve slově *talvza*.

<sup>141</sup> WISE, Hilary. *Some functionally motivated rules in Tunisian phonology*, s. 175.

<sup>142</sup> *Ibid.*

struktury. V této práci není prostor pro systematický rozbor fonologie výpůjček, ale chci poukázat na některé zajímavosti, na které jsem narazila. Mezi tvary, které jsem zaznamenala při sledování tuniských médií, jsou tyto zajímavé výrazy:

*partažew* ‘sdílejte’

*brīkīāt* ‘zapalovače’

*stilowāt* ‘pera’

*vidiowāt* ‘videa’

Podle Chekiliho<sup>143</sup> je ve slově *brīkīāt* ‘zapalovače’ hiát<sup>144</sup>. Já mám ovšem dojem, že alespoň foneticky je u slov *stilowāt* ‘pera’, *vidiowāt* ‘videa’ epenteze –w-. Takže je možné, že i u *brīkīāt* je ve skutečnosti epentetický polovokál: *brīkijāt*. Je to však otázka pro další zkoumání. Také jsem neměla pro účely této práce možnost zjistit, zdaje v těchto slovech tam zvláštní foném /o/, nebo jsou přejata s /u/.<sup>11</sup> Podobné otázky se týkají tvaru *partažeu* a vokálu /e/. Tvar by mohl mít fonologicky podobu *partažiju*.

### 3 MORFONOLOGIE TUNISKÉ ARABŠTINY

Na hranici mezi morfologií a fonologií stojí morfonologie, sledující fonémické složení morfů. Morfonologie se zabývá procesy, které se týkají hlásek, ale jsou zároveň podmíněny morfologickým kontextem. V některých případech dochází ke změně formy slova (morfému kořene, ev. kmene slova), aniž by byla tato změna znění interpretována jako nová jednotka významová. K takové situaci dochází při hláskových alternacích uvnitř jednoho morfému.<sup>145</sup>

#### 3.1 Asimilace určitého členu

Pokud na začátku slova stojí určitý člen *al-* a za ním následuje jedna z koronálních hlásek (v tradiční arabské terminologii jsou koronální hlásky nazývány hláskami slunečními)<sup>146</sup>,

---

<sup>143</sup> CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*, s. 17.

<sup>144</sup> Jedná se o setkání dvou samohlásek netvořících dvojhlásku, tedy na rozhraní slabik.

<sup>145</sup> KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. Morfonologie. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MORFOLOGIE> (poslední přístup: 18. 7. 2020)

<sup>146</sup> Koronální fonémy jsou fonémy vznikající na kostěné části paterní klenby (od prostoru těsně za zuby po tvrdé patro); ostatní, tj. hlásky vznikající více vpředu (bilabiální a labiodentální) n. vzadu (velární, laryngální), jsou nekoronální.



hláska /l/ se asimiluje a nastane zdvojení následujícího konsonantu.<sup>147</sup> Jedná se o hlásky /t/, /t̄/, /d/, /d̄/, /r/, /z/, /s/, /š/, /ṣ/, /ḍ/, /ṭ/, /z/, /l/, /n/.

<i>al-rub</i>	‘čtvrť’	→	<i>ar-rub</i>
<i>al-zhar</i>	‘náhoda’	→	<i>az-zhar</i>
<i>al-sabbāṭ</i>	‘boty’	→	<i>as-sabbāṭ</i>
<i>al-šhar</i>	‘měsíc’	→	<i>aš-šhar</i>
<i>al-ṣajd</i>	‘rybaření’	→	<i>aṣ-ṣajd</i>
<i>al-ṭajjāra</i>	‘letadlo’	→	<i>aṭ-ṭajjāra</i>

### 3.2 Změny v posesivních konstrukcích

K morfonologické změně dochází ve slovech ženského rodu končících na *-a*<sup>148</sup>. V případě, že je u daného substantiva přivlastňovací sufix nebo po něm následuje jmenný přívlastek (tj. je v tzv. genitivním spojení), objeví se femininní přípona ve formě *-it*, zatímco v samostatné formě slova má zredukovanou podobu *-a* (viz. 2.6.2).<sup>149</sup>

Pro ilustraci změny uvádím příklady přivlastnění 1. os. sg. a 3. os. sg. f.:

<i>karhaba</i> <sup>150</sup> ‘auto’	→	<i>karhabti</i> ‘moje auto’	→	<i>karhbithā</i> ‘její auto’
<i>kišra</i> ‘kůže’	→	<i>kišrti</i> ‘moje kůže’	→	<i>kišrithā</i> ‘její kůže’
<i>ḥilma</i> ‘sen’	→	<i>ḥilmti</i> ‘můj sen’	→	<i>ḥlimithā</i> ‘její sen’

Příklady v genitivním spojení:

<i>karhbit ummī</i> ‘auto mé matky’
<i>ḥlimit ummī</i> ‘sen mé matky’

<sup>147</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 563–571.

<sup>148</sup> Podobně jako v MSA.

<sup>149</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 565.

<sup>150</sup> Zajímavostí je, že tuniský výraz pro auto ‘*karhaba*’ vznikl metatezí ze spisovného slova *kahrabā*?

Jak můžeme vidět na příkladech, krátká samohláska /i/ se objevuje a mizí na základě toho, zda následuje přípona začínající na samohlásku. To se stává v případě připojení přípony začínající na konsonant jako třeba ve tvaru u 3. os. f. *-hā*.

U slova *mra*, což znamená 'žena' je tvořen speciální ustrnulý tvar *mart*:

*mra* 'žena' → *martu* 'jeho žena'

Přivlastnění u podstatného jména ve dvojném čísle se realizuje příponou *-ja*:

*ʔnīn* 'dvě oči' - *ʔnīja* 'moje dvě oči'

#### Posesivní konstrukce pomocí částice *mtā*'

Pro úplnost uvedme opisnou posesivní konstrukci, která může být alternativou ke zmíněným konstrukcím. Spočívá v opisu přivlastnění pomocí částice *mtā*' :

*karhaba mtā ʔ* 'moje auto'

Koncovka přivlastňovaného podstatného jména se tak nemění. Samohláska /a/ u částice *mtā*' je dlouhá nebo krátká v závislosti na osobní příponě (viz. tabulka níže).

	Jednotné číslo	Množné číslo
<b>1. osoba</b>	<i>mtā ʔ</i>	<i>mtā nā</i>
<b>2. osoba</b>	<i>mtā ʔik</i>	<i>mtā ʔkum</i>
<b>3. osoba mužský rod</b>	<i>mtā ʔū</i>	<b><i>mtāḥum</i></b>
<b>3. osoba ženský rod</b>	<b><i>mtāḥā</i></b>	

**Tabulka č. 6 – Osobních tvary částice *mtā*'**

U 3. os. f. sg. a 3. os. pl. dochází k asimilaci /ʔ/ na /ḥ/ (viz. 2.1.8).

### Nepravá feminina přejatá z MSA

Případ slova *kahrabāʔ* je velice zajímavý, protože v MSA nekončí na *tāʔ* marbūṭu (ة) a tudíž není zakončeno koncovkou ženského rodu *-a*. Vykazuje však v tuniské arabštině stejné změny ohledně koncového *-t* jako slova ženského rodu. Dalším příkladem je tvar *maʿnithā* ‘její význam’ ze spisovného *maʿnā* ‘význam’. Ve spisovné arabštině tvar s příponou zní *maʿanāhā*. Tato slova nejsou v MSA feminina, přestože svým zakončením feminina připomínají (v případě *kahrabāʔ* příponou *-āʔ* a v případě *maʿnā* koncovým vokálem *-ā*, který je však důsledkem kmene slova, jehož posledním konsonantem je polovokál *j* (‘-N-J)). Proto se v TA v posesivních konstrukcích chovají jako feminina.<sup>151</sup>

### 3.3 Geminace konsonantů

V tuniské arabštině dochází k morfologicky podmíněné geminaci konsonantů, a to v následujících případech uvedených:

První případem, při kterém dochází ke geminaci, je připojení přivlastňovacího zájmena k podstatnému jménu v lomeném plurálu se slabičnou stavbou CCVC. Připojením sufixu začínajícího na samohlásku k těmto tvarům plurálu dochází ke geminaci posledního konsonantu kmene.<sup>152</sup>

<i>ktub</i>	‘knihy’	+	<i>-i</i>	→	<i>ktubbi</i>	‘moje knihy’
<i>sbit</i>	‘pásy’	+	<i>-i</i>	→	<i>sbitti</i>	‘moje pásy’

Hypotetické tvary podle výše zmíněného pravidla metateze (viz. 2.7.2) by vypadaly takto:

\**kutbi* ‘moje knihy’

\**sibti*, ‘moje pásy’

Dalším případem geminace jsou slovesné s připojeným objektovým sufixem začínajícím na samohlásku. U těchto tvarů bychom předpokládali, že po připojení sufixu vzniknou následující hypotetické tvary jako výsledek metateze a následné elize vokálu:

---

<sup>151</sup> GIBSON, Maik. *Tunis Arabic*, s. 566–567.

<sup>152</sup> WISE, Hilary. *Some functionally motivated rules in Tunisian phonology*, s. 173–178.

*kitbit* + *u* → *\*kitbtu*

Tento tvar ovšem nevznikne a místo toho po připojení sufixu dojde ke geminaci:

*kitbit* + *u* → *kitbittu* ‘ona ho napsala’

*šrub* + *it* + *u* → *šurbittu* ‘ona ho vypila’

Tvary jsou tak odlišné od *ktibtu* ‘já jsem ho napsal’.

## ZÁVĚR

Cílem této práce bylo přiblížit fonologii tuniské arabštiny na vybraných fonologických jevech nejvýznamnějšího tuniského dialektu, tedy dialektu hlavního města Tunisu a jeho okolí. Kromě základních informací o fonologické struktuře jako je hláskový inventář, fonotaktická pravidla a pravidla přízvuku, se práce věnuje i některým dílčím problémům a sofistikovanějším jevům jako klasifikaci emfatik a vokálů, kontextově podmíněné geminaci konsonantů nebo variaci výslovnosti /q/. Tuniský dialekt arabštiny je představen částečně také ve světle fonologických odlišností od MSA. Většina jevů je v práci ilustrována konkrétními jazykovými příklady.

Nejprve je představen tuniský dialekt jako takový. Pozornost je věnována jeho klasifikaci v rámci arabské dialektologie, a historickému vývoji. Jsou popsány hlavní historické vlivy na tuniský dialekt a jeho sociolingvistický status. Jako důležité téma se pro charakteristiku tuniské arabštiny ukázal právě kontakt s dalšími jazyky. Zásadní roli při genezi a vývoji tuniské arabštiny berberština, jakožto substrátový jazyk. Mezi další jazyky, které tuniskou arabštinu ovlivnily, patří např. francouzština, španělština, italština a angličtina. Největší prostor je věnován jazykovému kontaktu tuniské arabštiny s francouzštinou, který vedl i k fonologickým výpůjčkám. Tato pasáž se zaměřila na tzv. code-switching, střídání jazykových kódů mluvčími v různých společenských situacích, které s tímto úzkým propojením tuniské arabštiny a francouzštiny souvisí, a k němuž se mluvčí v různých společenských situacích poměrně častouchylují.

Dále byla nastíněna problematika zápisu tuniské arabštiny v moderní době. I když je tuniská arabština rodným jazykem tuniského obyvatelstva, nemá standardizovaná pravidla pravopisu.

Na konkrétním jazykovém příkladě je ukázán rozdíl mezi tuniskou arabštinou a dalšími varietami arabštiny, a to jak mezi dialektem, tak i ve vztahu k MSA. Následně je popsána i vnitřní diverzita tuniských dialektů. Jsou popsány rozdíly mezi venkovskými dialekty kočovného obyvatelstva, které jsou obecně více konzervativní a podobnější MSA, a dialekty usedlého obyvatelstva (městskými dialekty), které prošly dramatičtější vývojem, a vykazují tedy větší znaky vlivu dalších jazyků na území. Rozdíly byly popsány i z hlediska fonologie včetně konkrétních rozdílů v použití vybraných hlásek (/q/ a /g/) a problematiky tvoření plurálu.

Středem zájmu práce je metateze a redukce vokálů a konsonantů. Metateze je jedním z nejvíce fascinujících rysů tuniské arabštiny. Označuje vzájemnou změnu polohy hlásek. Namísto očekávaných tvarů jako v MSA sledujeme v tuniské arabštině často odlišné tvary vzniklé právě metatezí. Připojením sufixu k základnímu kořenu slova dochází ke změně sylabo-vokalické struktury slova. Děje se tak například ve slovesném perfektu.

V tuniské arabštině může docházet k naprosté elizi konsonantu. Často jsou vynechávány krátké samohlásky uprostřed sloves zakončených na dlouhý vokál. U těchto slov takto dochází k monosylabizaci, tedy redukci slabičné struktury na pouhou jednu slabiku např. z *ḡarā* ‘běžet’ na *ḡrā*. K elizi samohlásky může docházet jak u vokálů předcházejících slabiku, která nese přízvuk, tak i u vokálů přímo následujících za slabikou, která nese přízvuk. Nemůžeme ovšem vyloučit ani elizi konsonantů. Jako příklad uvádím změnu z *qult lak* ‘řekl jsem ti’ na *qutlak*.

V inventáři konsonantních fonémů se ukázala být nejzajímavější skupinou hlásek emfatika, na jejichž roli v rámci fonologického systému tuniské arabštiny existují různé pohledy. Někteří namítají, že emfáze není fonologickým rysem, jelikož nemá distinktivní povahu. Jiní tvrdí, že emfáze je rys náležící doméně slabiky, případně celého slova, a nikoli pouze jedné hlásky (tedy rys suprasegmentální). Já se přikláním k názoru, že emfatika mají distinktivní charakter, jelikož pro ně nalézáme minimální páry, které odlišuje pouze emfáze dané hlásky. Uvedla jsem minimálními páry pro méně obvyklá emfatika - jde například o slova *gāz* ‘benzín’ vs. *gāz̤* ‘plyn’ či *walla* ‘nebo’ vs. *wallā* ‘opravdu/při bohu’.

U problematiky asimilace vyvstává otázka, do jaké míry je živý proces asimilace /ḡ/ na /z/. Otázkou je, zda kdyby k této změně došlo, kdyby se objevilo nové slovo obsahující /ḡ/ a /z/. Je ovšem možné, že se jedná pouze o proces historický, a nikoliv synchronní mechanismus jazyka.

Mezi zajímavé morfonologické jevy, ke kterým dochází, patří např. geminace konsonantů u sloves po připojení objektového sufixu, nebo změny, ke kterým dochází v posesivních konstrukcích ve slovech ženského rodu končících na *-a* po připojení přivlastňovacího sufixu, kdy se objevuje femininní přípona ve formě *-it*. Ke stejnému jevu dochází i v genitivním spojení.

Velmi zajímavým jevem, je bezpochyby integrace výpůjček z cizích jazyků do systému tuniské gramatiky: např. z fr. *partager* vznikne imperativ *partağew* ‘sdílejte’, která připomíná chování slabých sloves v MSA. Dále se to týká vytváření plurálních tvarů u výpůjček použitím tuniské koncovky *-āt* jako např. u fr. *stilo* ‘propiska’, *stilowāt* ‘propisky’. Morfonologickou integraci slova také ilustruje výpůjčka *gāriv* ‘stávkující’ z fr. *grève*,

V tuniské arabštině existují variace v realizaci některých fonémů. Nejedná se o alofony jednoho fonému, ale převážně dochází k lexikálně podmíněné variaci např. u slova *zalma/dalma* ‘tma’. Fonetické, potažmo fonologické, faktory ovlivňující tuto variaci ovšem přesahují rámec této práce.

Práce tedy představila základní charakteristiku fonologie tuniské arabštiny a také poukázala na některé nevyřešené otázky, které zůstávají otevřeny pro další výzkum. Doufám také, že bude užitečná v kontextu české arabistiky jako prozatím jediný zdroj k tomuto tématu v češtině.

## Bibliografie

- ADEL, Imed. *Standard Maghrebi Orthography*. 2017.
- BEN AMOR, Taoufiq. *A beginner's course in Tunisian Arabic*. Tunis: Peace Corps. Tunisia, 1990.
- BOUZEMMI, Abir. Linguistic Situation in Tunisia: French and Arabic Code Switching. In: *Interlingüística*, 16, s. 217–223
- FARAH, Abdelkader Ben. Les affriquées en dialectal tunisien: La „tachtacha" comme exemple. In: *L'Atlas tunisien*. Sousse, 2008
- GIBSON, Maik. Dialect levelling in Tunisian Arabic: towards a new spoken standard. In: *Language Contact and Language Conflict Phenomena in Arabic*. 2002, s. 24–40.
- GIBSON, Maik. Tunis Arabic. In: *Encyclopedia of Arabic Language and Linguistics*. 4. 2009, s. 563–571.
- GIBSON, Michael Luke. *Dialect Contact in Tunisia Arabic: Sociolinguistic and Structural Aspects*. 1999, PhD thesis, University of Reading.
- CHEKILI, Ferid. *The morphonology of the Arabic dialect of Tunis*. 1982, Doctoral dissertation, University of London.
- CHERNI, Thameur. *Tunisian Phonological and Morphological Varieties: Differences between the Regional Dialects of El Kef and Tozeur*. 2006, Bachelor's degree research paper, University of Tunis.
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. Morfologie. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MORFOLOGIE> (poslední přístup: 18. 7. 2020)
- KARLÍK, Petr, Marek NEKULA a Jana PLESKALOVÁ, eds. Sekundární artikulace. In: *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny* [online]. 2017. Dostupné z: [https://www.czechency.org/slovník/SEKUNDÁRNÍ\\_ARTIKULACE](https://www.czechency.org/slovník/SEKUNDÁRNÍ_ARTIKULACE) (poslední přístup: 18. 7. 2020)
- MAAMOURI, Mohamed. *The Phonology of Tunisian Arabic*. 1967, Cornell University.
- MASMOUDI, Abir et al. A Corpus and Phonetic Dictionary for Tunisian Arabic Speech Recognition. , s. 5.
- MCCARTHY, John J a Norval SMITH. Phonological processes: Assimilation. *International encyclopedia of linguistics*. 2. 2003, s. 320–323.
- MCNEIL, Karen. Tunisian Arabic Corpus: Creating a Written Corpus of an 'Unwritten' Language. In: *Arabic Corpus Linguistics*, 30. 2018
- MEKKI, Asma et al. Critical description of TA linguistic resources. *Procedia Computer Science*. 2018, roč. 142, s. 230–237.



- MUSTAFAWI, Eiman. Arabic phonology. In: *The Routledge Handbook of Arabic Linguistics*, 11. 2017
- OLIVERIUS, Jaroslav a František ONDRÁŠ. *Moderní spisovná arabština: vysokoškolská učebnice*. Praha: Set out, 2007.
- OUESLATI, Jamila. The phonetic and phonological status of the r-phones in Tunisian Arabic. *Lingua Posnaniensis*. 2017, roč. 59, č. 2, s. 69–85.
- PANTŮČEK, Svetozár. *Tuniská hovorová arabština*. Praha: Československá akademie věd, 1965.
- PROCHÁZKA, Stephan. The Turkish contribution to the Arabic lexicon. In: *Linguistic convergence and areal diffusion: Case studies from Iranian, Semitic and Turkic*. London: Routledge Curzon, 2005, s. 191–202.
- RITT-BENMIMOUN, Veronika, ed. *Tunisian and Libyan Arabic dialects: common trends, recent developments, diachronic aspects*. 1a. edición. vyd. Zaragoza: Prensas de la Universidad de Zaragoza, 2017. Estudios de dialectología árabe n. o 13.
- SAYAH, Lotfi. Introduction. Current perspectives on Tunisian sociolinguistics. *International Journal of the Sociology of Language*. 2011, roč. 2011, č. 211, s. 1–8.
- SPOLSKY, Bernard a Muhammad AMARA. Politics and language change: The sociolinguistic reflexes of the division of a Palestinian village. In: ELIASSON, Stig a Ernst H. JAHR, eds. *Language and its Ecology*. Berlin, New York: De Gruyter Mouton, 1997
- TAIRI, Hamed Al. *Consonant Clusters in Mukallaene Arabic dialect: Observations and an OT Account*. 2010, Doctoral dissertation, Okland University.
- TALMOUDI, Fathi. *The Arabic dialect of Susa (Tunisia)*. 1979.
- TRUBETZKOY, Nikolai Sergeevich. *Principles of Phonology*. 1969.
- VERSTEEGH, Kees. *The Arabic Language*. Edinburgh: Edinburgh University Press., 2014.
- WISE, Hilary. Some functionally motivated rules in Tunisian phonology. *Journal of Linguistics*. 1983, roč. 19, č. 1, s. 165–181.
- WRAY, Samantha. Classification of Closely Related Sub-dialects of Arabic Using Support-Vector Machines. , s. 4.
- YOUNES, Jihene a Emna SOUISSI. A quantitative view of Tunisian dialect electronic writing. *5th International Conference on Arabic Language Processing*. 2014, s. 63–72.
- ZRIBI, Inès et al. Orthographic Transcription for Spoken Tunisian Arabic. In: GELBUKH, Alexander, ed. *Computational Linguistics and Intelligent Text Processing*. 7816. Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg, 2013, s. 153–163.
- ZUCKERMANN, Ghil'ad. *Burning Issues in Afro-Asiatic Linguistics*. 2014.

Tunisko. In: *Wikipedie: Otevřená encyklopedie* [online]. 2020. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Tunisko&oldid=18241660>